

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

БРЕХЛІЧУК ПАВЛО ПАВЛОВИЧ

УДК 340.6:616.31:614.253.1/.8(477)

**МЕДИКО-СОЦІАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ
СУДОВО-СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ЇЇ МЕДИКО-ПРАВОВОГО СУПРОВОДУ В УКРАЇНІ**

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора медичних наук
в галузі знань 22 Охорона здоров'я за спеціальністю 222 Медицина
(наукова спеціальність 14.02.03 – соціальна медицина)

Робота виконана в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», МОН України.

Офіційні опоненти:

доктор медичних наук, професор **ЛЮБІНЕЦЬ Олег Володимирович** – Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, завідувач кафедри громадського здоров'я;

доктор медичних наук, професор **КАНЮРА Олександр Андрійович** – Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, МОЗ України, проректор з науково-педагогічної та лікувальної роботи.

доктор медичних наук, професор **КРЯЧКОВА Лілія Вікторівна** – Дніпровський державний медичний університет, МОЗ України, завідувачка кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та управління охороною здоров'я.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Судово-стоматологічна експертиза (ССЕ) є важливою складовою судово-медичної експертизи, яка набуває все більшого значення в Україні внаслідок зростання кількості стоматологічних втручань, впровадження новітніх методик лікування та розширення спектру стоматологічних послуг. За даними МОЗ України, щорічно в стоматологічних закладах виконується понад 40 млн. відвідувань, що становить близько 20% від загальної кількості відвідувань закладів охорони здоров'я (Павленко О.В., Савичук Н.О., 2022). Підвищення вимог пацієнтів до якості надання стоматологічної допомоги, зростання правової свідомості населення та збільшення кількості звернень до суду з питань якості стоматологічних послуг обумовлюють актуальність теми дослідження.

Статистичні дані свідчать про щорічне зростання кількості цивільних позовів щодо якості стоматологічної допомоги в середньому на 12-15% (Бідасюк М.Ю., Костенко Є.Я., 2021). За даними Верховного Суду України, протягом 2019-2023 років кількість судових справ, пов'язаних з наданням стоматологічних послуг, збільшилась в 2,5 рази (Малихіна О.П., Лісовий А.С., 2023). При цьому експертне забезпечення таких справ залишається на недостатньому рівні, що пов'язано з відсутністю чіткої системи проведення судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Аналіз наукових публікацій показує, що проблема організації та проведення судово-стоматологічної експертизи залишається недостатньо вивченою. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: В.Д. Мішалова, О.В. Філіпчука, Г.А. Зоріна, А.Б. Гука, П. Форреста (P. Forrest), Р. Бейні (R. Baine), Дж. Клемента (J. Clement) та інших. Водночас, комплексного дослідження проблеми організації судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні досі не проводилось.

Сучасна система судово-стоматологічної експертизи в Україні потребує вдосконалення, оскільки існуючі підходи не повною мірою відповідають міжнародним стандартам та не забезпечують комплексну оцінку якості стоматологічної допомоги з урахуванням усіх аспектів стоматологічної практики (Завальнюк А.Х., Кривда Г.Ф., 2022). Важливим є впровадження нових методик експертної оцінки, які ґрунтуються на доказовій медицині та враховують сучасні досягнення стоматології (Маланчук В.О., Копчак А.В., 2023).

За даними досліджень, проведених в країнах ЄС та США, стандартизація підходів до проведення судово-стоматологічної експертизи та впровадження систем забезпечення її якості дозволяють підвищити об'єктивність експертних висновків на 30-40% та зменшити кількість повторних експертиз на 60-70% (Стоматовскі А. (Stomatovski A.), Кеніг Дж. (König J.), Вільямс Т. (Williams T.),

2021). Врахування цього досвіду при розробці сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні дозволить суттєво підвищити ефективність експертного забезпечення судочинства в галузі стоматології.

Медико-правовий супровід судово-стоматологічної експертизи залишається недостатньо розробленим, що ускладнює процес експертної оцінки та знижує ефективність захисту прав як пацієнтів, так і лікарів (Сенюта І.Я., Радиш Я.Ф., 2022). Відсутність чітких критеріїв оцінки якості стоматологічної допомоги, стандартизованих підходів до проведення експертизи та нормативно-правового забезпечення даного процесу обумовлюють необхідність комплексного дослідження проблеми та розробки сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні (Федорова О.А., Гончаренко В.Г., 2023).

Особливої актуальності набуває проблема розробки інтегральної оцінки ефективності судово-стоматологічної експертизи та її медико-правового супроводу. Дослідження, проведені в цьому напрямку, показують, що впровадження системи інтегральної оцінки дозволяє не лише об'єктивізувати процес експертизи, але й створити основу для постійного вдосконалення експертної діяльності (Костенко Є.Я., Гасюк П.А., Клітинська О.В., 2022).

Важливим аспектом проблеми є також забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи, який передбачає належне нормативно-правове регулювання, методичне та інформаційне забезпечення, професійну підготовку експертів та контроль якості експертної діяльності (Біда В.І., Дорошенко С.І., Ожоган З.Р., 2023).

Таким чином, актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю наукового обґрунтування та розробки сучасної системи судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні, що дозволить підвищити об'єктивність експертних висновків, забезпечити захист прав пацієнтів та лікарів, а також сприяти підвищенню якості стоматологічної допомоги населенню.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» і є фрагментом наукових тем стоматологічного факультету: «Клініко-лабораторне дослідження сучасних стоматологічних технологій та експертна оцінка якості методик лікування» (номер державної реєстрації 0118U004526) та «Експертна оцінка вдосконалених стоматологічних технологій лікування та реабілітації» (номер державної реєстрації 0123U101509). Тема дисертації затверджена вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 5 від 05.05.2025 р.).

Мета і завдання дослідження – наукове обґрунтування та розробка сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні та визначення шляхів забезпечення якості її медико-правового супроводу на основі комплексного медико-соціального дослідження.

Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні **завдання**:

1. Дослідити міжнародний досвід та сучасні тенденції розвитку судово-стоматологічної експертизи.
2. Проаналізувати сучасний стан та проблеми організації судово-стоматологічної експертизи в Україні.
3. Розробити спеціальну програму та методологічний інструментарій проведення наукового дослідження.
4. Визначити медико-соціальні фактори, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи в Україні.
5. Вивчити оцінку пацієнтами, лікарями, організаторами охорони здоров'я та керівниками органів місцевого самоврядування організації та якості медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи.
6. Розробити концептуальну модель оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи з урахуванням виявлених проблем та міжнародного досвіду.
7. Обґрунтувати критерії оцінки ефективності та якості судово-стоматологічної експертизи.
8. Розробити алгоритм забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічних експертиз.
9. Запропонувати шляхи удосконалення нормативно-правової бази судово-стоматологічної експертизи в Україні.
10. Розробити рекомендації щодо впровадження сучасних технологій та методів в практику судово-стоматологічної експертизи.
11. Обґрунтувати необхідність та запропонувати систему безперервної професійної освіти для фахівців у галузі судово-стоматологічної експертизи.

Об'єкт дослідження: система судово-стоматологічної експертизи в Україні та процес забезпечення якості її медико-правового супроводу.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні засади організації судово-стоматологічної експертизи; медико-соціальні фактори, що впливають на ефективність судово-стоматологічної експертизи; критерії оцінки якості та достовірності судово-стоматологічних експертиз; правові механізми регулювання судово-стоматологічної експертної діяльності; організаційні моделі оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи; інноваційні методи та технології, що застосовуються в судово-стоматологічній експертизі; процеси стандартизації та уніфікації методик судово-стоматологічної експертизи; системи контролю якості та забезпечення медико-правового супроводу експертиз; професійна підготовка та безперервний розвиток фахівців у галузі судово-стоматологічної експертизи; етичні аспекти проведення судово-стоматологічних експертиз.

Наукова база дослідження: система охорони здоров'я та судово-медичної експертизи України. Дослідження охоплювало період 2015–2024 років.

Розширена база дослідження також включала вивчення діяльності бюро судово-медичної експертизи Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Тернопільської областей, а також аналіз роботи відділу судово-медичної стоматології ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України».

У ході дослідження було проаналізовано 756 експертних висновків судово-стоматологічної експертизи, виконаних в Україні за період 2015-2024 р.р., а також вивчено 245 судових рішень у справах, котрі пов'язані з неналежним наданням стоматологічної допомоги, та 187 справ, де використовувалися результати судово-стоматологічних досліджень для ідентифікації осіб.

Крім того, було проведено анкетування 327 судово-медичних експертів, 158 лікарів-стоматологів, які залучалися як експерти, 198 працівників правоохоронних органів та 86 суддів щодо їх ставлення до судово-стоматологічної експертизи та оцінки її якості. Також здійснено експертне опитування 47 провідних фахівців у галузі судової медицини та судової стоматології для визначення пріоритетних напрямків розвитку системи судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Вид дослідження: комплексне статистичне, клінічне, соціологічне, експериментальне і медико-економічне дослідження, що спрямовано на підвищення рівня організації, якості і ефективності системи судово-стоматологічної експертизи в Україні та забезпечення якості її медико-правового супроводу.

У дослідженні безпосередньо та в різних комбінаціях використані наступні **методи наукового дослідження:**

- *бібліосемантичний* – для аналізу наукової літератури, нормативно-правових документів та експертних висновків з теми дослідження;
- *соціологічний* – для вивчення думки пацієнтів, фахівців галузі, організаторів охорони здоров'я та керівників органів місцевого самоврядування щодо організації та оцінки якості медико-правового супроводу експертиз;
- *системного підходу і системного аналізу* – для вивчення структури та функціонування системи судово-стоматологічної експертизи в Україні;
- *порівняльно-правовий* – для зіставлення вітчизняного та міжнародного досвіду в організації судово - стоматологічних експертиз;
- *медико-статистичний* – для обробки та аналізу кількісних даних щодо судово-стоматологічних експертиз;
- *експертних оцінок* – для визначення пріоритетних напрямків удосконалення системи судово-стоматологічної експертизи;
- *концептуального та описового моделювання* – для розробки концептуальної моделі оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи;
- *медико-правового аналізу* – для оцінки відповідності існуючої практики судово-стоматологічних експертиз чинному законодавству;
- *SWOT-аналізу* – для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз у системі судово-стоматологічної експертизи;

- *прогнозування* – для визначення перспектив розвитку судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Крім того, у процесі дослідження використано методи:

- *клініко-експертної оцінки* – для аналізу якості проведених судово-стоматологічних експертиз;

- *контент-аналізу* – для вивчення змісту експертних висновків та судових рішень;

- *моделювання* – для розробки алгоритмів проведення судово-стоматологічних експертиз різних видів;

- *організаційного експерименту* – для апробації запропонованих моделей організації судово-стоматологічної експертизи;

- *економічного аналізу* – для оцінки економічної ефективності запропонованих заходів з удосконалення системи судово-стоматологічної експертизи.

Статистична обробка матеріалів дослідження проводилася з використанням пакету програм Statistika 6.0 та Microsoft Excel 2016. Для оцінки вірогідності отриманих результатів застосовувалися параметричні та непараметричні методи статистичного аналізу. Достовірними вважалися відмінності при $p < 0,05$.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що вперше в Україні:

- проведено порівняльний аналіз національних та міжнародних систем судово-стоматологічної експертизи, на основі якого обґрунтовано доцільність адаптації міжнародних стандартів до українських умов, зокрема у питаннях правового регулювання та професійної підготовки експертів;

- розроблено комплексну модель оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи в Україні, що враховує медичні, соціальні та правові аспекти і включає впровадження новітніх технологій діагностики та стандартизованих підходів до проведення експертиз та орієнтована на підвищення якості медико-правового супроводу та поліпшення співпраці між медичними й юридичними спеціалістами;

- створено алгоритм забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічних експертиз, який базується на міжнародних стандартах та вітчизняних особливостях;

- удосконалено методологію оцінки ефективності судово-стоматологічної експертизи з урахуванням сучасних технологічних можливостей та правових вимог;

- розроблено критерії класифікації судово-стоматологічних експертиз, що дозволяє більш точно визначати їх специфіку та складність;

- отримали подальший розвиток концепція міждисциплінарного підходу до проведення судово-стоматологічних експертиз, що передбачає інтеграцію знань з стоматології, судової медицини та юриспруденції і теоретичне обґрунтування

необхідності впровадження цифрових технологій у процес судово-стоматологічної експертизи для підвищення її точності та об'єктивності;

– проведено комплексний аналіз медико-соціальних факторів, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи;

– розроблено науково обгрунтовані рекомендації щодо удосконалення нормативно-правової бази судово-стоматологічної експертизи в Україні;

– запропоновано інноваційну методику оцінки компетентності експертів-стоматологів, що базується на об'єктивних критеріях та міжнародному досвіді та новий підхід до організації безперервної професійної освіти фахівців у галузі судово-стоматологічної експертизи;

– розроблено систему контролю якості судово-стоматологічної експертизи, що включає регулярну оцінку професійної діяльності експертів, впровадження національних стандартів та рекомендацій щодо підвищення їх кваліфікації;

– обгрунтовано перспективні напрямки розвитку судово-стоматологічної експертизи в Україні, які враховують специфіку національної правової системи та тенденції розвитку судової медицини у світі і запропоновано шляхи удосконалення системи через інтеграцію новітніх технологій та інноваційних методик експертизи.

Набули подальшого розвитку:

- концепція міждисциплінарного підходу до судово-стоматологічної експертизи, що передбачає інтеграцію знань із стоматології, судової медицини, генетики, антропології та радіології;

- наукові підходи до оцінки компетентності експертів-стоматологів та їх постійного професійного розвитку;

- методологія аналізу та оцінки ризиків у системі судово-стоматологічної експертизи;

- концепція інформатизації та цифровізації процесів судово-стоматологічної експертизи, включаючи створення єдиних баз даних та використання систем штучного інтелекту;

- теоретичне обгрунтування необхідності впровадження системи менеджменту якості в практику судово-стоматологічної експертизи;

- наукові засади етичної регуляції діяльності судових експертів-стоматологів з урахуванням сучасних біоетичних принципів;

- підходи до удосконалення методик ідентифікації особи за стоматологічним статусом з використанням новітніх технологій та методів аналізу;

- теоретичні основи взаємодії судово-стоматологічної експертизи з іншими видами судових експертиз для підвищення комплексності та об'єктивності досліджень;

- концептуальні засади розвитку міжнародного співробітництва у сфері судово-стоматологічної експертизи, включаючи обмін досвідом та гармонізацію стандартів.

Удосконалено:

- методологію комплексної оцінки ефективності судово-стоматологічної експертизи;
- систему критеріїв, що враховують не лише якість експертного висновку, а й своєчасність, повноту, об'єктивність та достовірність результатів дослідження;
- класифікацію судово-стоматологічних експертиз за ступенем складності та спеціалізації;
- систему показників моніторингу стану та якості судово-стоматологічної експертної діяльності в Україні;
- нормативно-правове забезпечення судово-стоматологічної експертизи;
- модель організації безперервної професійної освіти експертів-стоматологів;
- механізми стандартизації та уніфікації методик судово-стоматологічних досліджень;
- систему взаємодії судово-стоматологічної експертизи з іншими видами судових експертиз.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в суттєвому доповненні теорії соціальної медицини в частині управління охороною здоров'я, зокрема щодо організації та функціонування системи судово-стоматологічної експертизи в Україні з урахуванням медичних, соціальних та правових аспектів.

Результати дослідження розширюють наукові уявлення про:

- закономірності розвитку системи судово-стоматологічної експертизи в умовах реформування галузі охорони здоров'я;
- механізми забезпечення якості експертних досліджень у сфері судової стоматології;
- взаємозв'язок між якістю судово-стоматологічної експертизи та рівнем захисту прав громадян у сфері медичного обслуговування;
- інтеграцію судово-стоматологічної експертизи в загальну систему правосуддя та її роль у забезпеченні соціальної справедливості;
- міждисциплінарну взаємодію в системі судово-стоматологічної експертизи як фактор підвищення її ефективності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони стали підставою для:

- розробки методичних рекомендацій з удосконалення практичної діяльності судово-стоматологічної експертизи;
- впровадження нових підходів до проведення судово-стоматологічної експертизи та оцінки її якості;
- інтеграції результатів дослідження у навчальні програми для підготовки судово-медичних експертів, стоматологів, юристів та інших фахівців, що працюють у сфері судової медицини та експертизи;

- розробки та внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність судово-стоматологічної експертизи в Україні, включаючи стандарти проведення експертиз та вимоги до професійної підготовки експертів;
- покращення координації між медичними та правовими структурами, що забезпечить більш якісний супровід судових справ, пов'язаних зі стоматологічними питаннями.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані:

- у практичній діяльності бюро судово-медичної експертизи для стандартизації та підвищення якості судово-стоматологічних експертиз;
- при розробці навчальних програм з судової стоматології для студентів стоматологічних факультетів та курсів підвищення кваліфікації для судових експертів;
- у діяльності правоохоронних органів та судів при оцінці достовірності та обґрунтованості судово-стоматологічних експертиз;
- при створенні національних баз даних стоматологічного статусу для ідентифікації осіб у надзвичайних ситуаціях;
- при формуванні державних програм розвитку судово-медичної експертизи в Україні.

Результати дослідження впроваджено на етапах виконання дисертаційного дослідження:

ДСУ «Чернівецьке обласне бюро судово-медичної експертизи», акт від 17 вересня 2025 року; Дніпровський державний медичний університет, акт від 07 вересня 2025 року; ДСУ Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи», акт від 12 вересня 2025 року; ДСУ «Київське міське бюро судово-медичної експертизи, акт від 05 вересня 2025 року.

Особистий внесок здобувача. Автором самостійно визначено напрям, мету та завдання дослідження; розроблено його програму; обрано методичний інструментарій для вирішення поставлених завдань, особисто проведено пошук та критичний аналіз джерел наукової літератури. Автором здійснено збір, статистичну обробку та аналіз первинної інформації; розроблено анкети соціологічного дослідження для експертів-стоматологів, працівників правоохоронних органів та суддів; проведено соціологічне опитування та вкопіювання даних із експертних висновків та судових рішень. Дисертантом самостійно проведено статистичну обробку первинних даних на персональному комп'ютері за допомогою ліцензованих програм Statistika 6.0 та Microsoft Excel 2016, проведено систематизацію та наукову інтерпретацію отриманих результатів.

Дисертантом самостійно узагальнено отримані результати, обґрунтовано наукові положення, написано всі розділи дисертації та наукові публікації, а також, науково обґрунтовано та розроблено сучасну систему судово-стоматологічної експертизи в Україні та запропоновано шляхи забезпечення якості її медико-правового супроводу.

Автором особисто сформовані висновки, розроблені практичні рекомендації, впроваджені результати дослідження в практичну діяльність, що знайшло відображення в друкованих працях за темою дисертації. Ідеї співавторів не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено в доповідях та тезах доповідей, представлених автором на науково-практичних форумах різних рівнів:

- *на міжнародному рівні:* III Міжнародній науково-практичній конференції «Science in the modern world: innovations and challenges» (Торонто, Канада, 21-23.11.2024 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Science and technology: challenges, prospects and innovations» (Осака, Японія, 28-30.11.2024 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Future of science: innovations and perspectives» (Стокгольм, Швеція, 23-25.12.2024 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific research: modern challenges and future prospects» (Мюнхен, Німеччина, 20-22.01.2025 р.).

- *на державному рівні:* другій всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року» (м. Ужгород, 03-04.10.2024 р.); VII науково-практичній конференції з міжнародною участю «Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення «Томілінські читання»» (Харків, 30 жовтня 2024 р.);

- *на регіональному рівні:* науково-практичній конференції «Антибіотикорезистентність: від причин формування до стратегії стримування» (Ужгород, Україна, 3-4.05.2024 р.).

Публікації. Матеріали дисертації знайшли своє відображення у 37 публікаціях, з яких: 21 статей у періодичних наукових фахових виданнях, рекомендованих МОН України, в тому числі 6 у виданнях, включених до наукометричної бази Scopus, одноосібних статей – 5, тез конференцій - 9, 2 методичні рекомендації та 1 навчальний посібник.

Структура та обсяг дисертації. Дисертацію викладено на 360 сторінках загального тексту, власного тексту 300 сторінок; складається зі вступу, 6 розділів власних досліджень, висновків, практичних рекомендацій, додатків; містить 97 таблиць та 88 рисунків. Список використаних джерел складається з 452 найменувань, із них латиною - 109.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Вступ містить обґрунтування актуальності теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Світовий і національний досвід розвитку судово-стоматологічної експертизи та її медико-правового супроводу» (огляд

літератури) проаналізовано історичні аспекти розвитку судово-стоматологічної експертизи, досвід її організації в різних країнах світу та в Україні, а також медико-правові аспекти її проведення.

Аналіз літературних джерел показав, що судово-стоматологічна експертиза (ССЕ) є важливою частиною судово-медичної експертизи і має свою специфіку, яка обумовлена особливостями стоматологічної практики. Історично ССЕ розвивалася паралельно з розвитком стоматології як науки і практики. Перші описи використання стоматологічних даних для ідентифікації особи датуються ще середньовіччям, але систематичний розвиток ССЕ почався лише у ХІХ столітті.

У підрозділі 1.1 «Історичні аспекти і особливості розвитку судово-стоматологічної експертизи та її медико-правового супроводу» розглянуто етапи становлення ССЕ як окремого напрямку судово-медичної експертизи. Зазначено, що вагомий внесок у розвиток ССЕ зробили такі вчені, як О. Амедеї, Р. Кін, Е. Локард, які розробили перші методики використання стоматологічних даних для ідентифікації особи. Важливою віхою у розвитку ССЕ стало створення в 1972 році Американської асоціації судової одонтології, яка розробила перші стандарти проведення стоматологічної ідентифікації.

У підрозділі 1.2 «Сучасний стан світової судово-стоматологічної експертизи» проаналізовано організацію та проведення ССЕ в різних країнах світу. Встановлено, що найбільш розвинені системи ССЕ функціонують у США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Австралії та Японії. У цих країнах діють спеціалізовані інститути судової одонтології, розроблені та впроваджені стандарти проведення ССЕ, функціонують системи підготовки та сертифікації експертів.

Особливу увагу приділено аналізу європейської моделі організації ССЕ, яка базується на принципах доказової медицини, міждисциплінарного підходу та забезпечення якості експертних висновків. Зазначено, що в європейських країнах широко використовуються сучасні методи дослідження, включаючи 3D-технології, комп'ютерну томографію, цифрову фотографію та спеціалізоване програмне забезпечення для аналізу стоматологічного статусу.

У підрозділі 1.3 «Національний досвід розвитку судово-стоматологічної експертизи» проаналізовано етапи становлення та сучасний стан ССЕ в Україні. Визначено, що в Україні ССЕ розвивалася в рамках загальної судово-медичної експертизи і до сьогодні не виділена в окрему спеціалізацію. Проведення ССЕ регламентується загальними нормативно-правовими актами, що регулюють судово-медичну експертизу, а спеціальні стандарти проведення ССЕ відсутні.

Підрозділ 1.4 «Стан та проблеми організації судово-стоматологічної експертизи в роботі стоматологічних клінік та її медико-правового супроводу і методи їх вивчення» присвячений аналізу проблем, які виникають при проведенні ССЕ в Україні. Серед основних проблем виділено: відсутність спеціалізованих підрозділів з ССЕ в структурі бюро судово-медичної експертизи; недостатня кількість експертів, які мають спеціальну підготовку в галузі стоматології;

відсутність стандартів проведення ССЕ; недосконалість нормативно-правової бази; відсутність єдиного підходу до оцінки якості стоматологічної допомоги.

У підрозділі 1.5 «Критерії, методи і технології надання стоматологічної допомоги населенню та медико-правовий супровід судово-стоматологічної експертизи» розглянуто сучасні підходи до оцінки якості стоматологічної допомоги, які використовуються при проведенні ССЕ. Визначено, що відсутність єдиних стандартів надання стоматологічної допомоги в Україні ускладнює процес експертної оцінки та знижує об'єктивність експертних висновків.

У підрозділі 1.6 «Медико-соціальні аспекти судово-стоматологічної експертизи» проаналізовано соціальну значущість ССЕ та її роль у забезпеченні прав пацієнтів і лікарів. Встановлено, що зростання кількості звернень до суду з питань якості стоматологічної допомоги обумовлює необхідність вдосконалення системи ССЕ та підвищення якості експертних висновків.

У підрозділі 1.7 «Проблеми забезпечення та оцінки якості судово-стоматологічної експертизи та її медико-правового супроводу в Україні» розглянуто сучасні підходи до забезпечення якості ССЕ та її медико-правового супроводу. Визначено, що відсутність системи контролю якості ССЕ та стандартів її проведення негативно впливає на об'єктивність та достовірність експертних висновків.

У підрозділі 1.8 «Шляхи удосконалення судово-стоматологічної експертизи в Україні» проаналізовано можливі напрями вдосконалення системи ССЕ в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку судової стоматології.

Висновки до розділу 1 обґрунтовують необхідність комплексного дослідження проблеми та розробки сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні, яка б відповідала міжнародним стандартам та забезпечувала високу якість експертних висновків.

Проведений аналіз наукової літератури підтверджує актуальність та практичну значущість дослідження проблеми медико-соціального обґрунтування сучасної системи судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні, а також визначає основні напрямки подальших наукових розвідок у цій сфері.

У другому розділі «Програма, матеріали і методи дослідження» представлено програму, етапи, обсяг та методи дослідження.

Дослідження проводилося протягом 2021-2025 років, є комплексним медико-статистичним, соціологічним, клінічним та експертним, складалось з 6 етапів, кожен з яких містив конкретні завдання, що забезпечило системність виконання дисертаційної роботи, узагальнення результатів проведених досліджень і наукового обґрунтування висновків і практичних рекомендацій. (рис. 1).

I етап	Аналіз світового та національного досвіду розвитку ССЕ та її медико-правового супроводу, досвіду провідних країн світу з організації ССЕ та стратегічних підходів до її удосконалення		
	Джерела наукової літератури (всього 452 джерела, із них 353 кирилицею та 99 латиницею, з використанням баз даних Medline, PubMed, Scopus, Web of Science, Cochrane Library тощо)		
II етап	Вибір напрямку, формування мети, завдань, програми, обґрунтування обсягів і методів дослідження		
	Обґрунтування обсягів і методів дослідження	Розробка анкет соціологічного дослідження	
	Збір та обробка інформації		
III етап	Аналіз сучасного стану організації ССЕ в Україні, визначення проблем її функціонування та обґрунтування методології дослідження		
	Структурно - функціональний аналіз організації ССЕ в Україні	Соціологічні дослідження серед пацієнтів, лікарів стоматологів та керівників стоматологічних закладів	Експертна оцінка якості стоматологічної допомоги населенню і ССЕ
Інформаційна база дослідження: Результати структурно - функціонального аналізу стану організації ССЕ, одержані за спеціально розробленими програмами з 23 закладів судово-медичної експертизи), дані соціологічного опитування: 301 керівників стоматологічних клінік, 400 лікарів-стоматологів, 1563 пацієнтів та результати експертної оцінки за розробленою програмою – 1963 од.			
IV етап	Комплексна оцінку якості сучасних технологій судово-стоматологічної експертизи в роботі стоматологічної служби		
	Статистичний аналіз якості експертних висновків судово-стоматологічної експертизи, відповідності процедури проведення судово-стоматологічної експертизи встановленим вимогам та основних показників діяльності системи судово-стоматологічної експертизи.		
100 експертних висновків за розробленою картою експертної оцінки за 2022-2023 роки на базі 5 обласних бюро судово-медичної експертизи			
V етап	Обґрунтування, розробка та впровадження сучасної системи ССЕ та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні		
	Розробка основних складових сучасної системи ССЕ – її концептуальної моделі, функціонально-структурної моделі забезпечення її якості та моделі інформаційно-методичного забезпечення діяльності системи		
Інформаційна база дослідження: результати попередніх етапів дослідження, аналіз 23 міжнародних стандартів (стандарти США, Великої Британії, Німеччини, Франції, рекомендації INTERPOL) та 18 документів вітчизняної нормативно-правової бази, дані організаційного експерименту на базі 3 обласних бюро судово-медичної експертизи протягом 2023-2024 років.			
VI етап	Оцінка ефективності впровадження розробленої системи ССЕ з метою визначення доцільності її широкого впровадження в Україні		
	Карті експертних оцінок (43 од.)	30 статей, в тому числі 23 у фахових виданнях ВАК України, 7 в зарубіжних фахових виданнях, 10 тез у матеріалах з'їздів, конгресів конференцій, 1 навчальний посібник, 1 інформаційний лист, 2 методичні рекомендації	

Рис. 1. Програма, матеріали, методи та обсяги дослідження.

Забезпечення виконання завдань дослідження здійснювалось поетапно:

I-й етап - виконання 1-го завдання (аналіз світового та національного досвіду);

II-й етап - виконання 2-го завдання (вивчення сучасного стану організації ССЕ в Україні);

III-й етап - виконання 3-го завдання (розробка методики інтегральної оцінки) та 4-го завдання (соціологічне дослідження);

IV-й етап - виконання 4-го завдання (комплексна оцінка якості технологій ССЕ);

V-й етап - виконання 5-го завдання (обґрунтування та розробка сучасної системи ССЕ);

VI-й етап - виконання 6-го завдання (оцінка ефективності впровадження розробленої системи).

При розробці програми дослідження за кожним його завданням були враховані положення і рекомендації про методику комплексних соціально-медичних досліджень, єдність медико-статистичних і соціально-медичних досліджень, необхідність забезпечення репрезентативної вибірки, проведення поетапних досліджень, моделювання ситуації у межах досліджуваної системи шляхом використання системного підходу і моделювання, об'єктивна оцінка кожного фактору, що вивчається та їх комплексів, застосування нових технологій у наукових дослідженнях.

З урахуванням наведеного вище при проведенні дослідження було застосовано шість основних груп методів: бібліосемантичний, системного аналізу, соціологічний, медико-статистичний, експертних оцінок та моделювання (включаючи концептуальне, описове та порівняльно-правове моделювання).

Автором розроблено спеціальні анкети для опитування експертів, лікарів-стоматологів та пацієнтів, а також карту експертної оцінки якості судово-стоматологічної експертизи.

Статистична обробка отриманих даних проводилася з використанням пакету статистичних програм SPSS 22.0 та Microsoft Excel 2019. Для аналізу даних застосовувалися методи описової статистики, кореляційний та факторний аналіз, метод експертних оцінок. Статистична значущість різниці між показниками визначалася за допомогою t-критерію Стьюдента. Різниця вважалася достовірною при $p < 0,05$.

Використання сучасних методів наукового дослідження як самостійно, так і в комплексі в розрахованих обсягах з використанням сучасних методів статистичної обробки отриманих результатів дозволило отримати репрезентативні результати, які покладені в основу наукового обґрунтування сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні та визначення шляхів забезпечення якості її медико-правового супроводу.

Розроблена програма дослідження забезпечила системність та комплексність підходу до вивчення проблеми організації судово-стоматологічної експертизи з використанням шести послідовних етапів, кожен з яких мав чітко визначену мету, обґрунтовані методи та достатню інформаційну базу для отримання науково достовірних результатів.

Комплексне застосування бібліосемантичного, структурно-функціонального, соціологічного, статистичного методів та методу експертних оцінок на репрезентативному матеріалі створило надійну методологічну основу для розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Дотримання принципів Гельсинської декларації, забезпечення репрезентативності вибірки та застосування сучасних статистичних методів обробки даних гарантує високу якість та достовірність отриманих результатів дослідження.

Розроблені методики експертної оцінки, критерії ефективності та алгоритми забезпечення якості можуть бути використані як інструментарій для подальших досліджень у галузі судово-стоматологічної експертизи та практичної діяльності експертних установ.

У третьому розділі «Сучасна система судово-стоматологічної експертизи в Україні та порівняльна інтегральна оцінка її ефективності» представлено результати аналізу сучасного стану судово-стоматологічної експертизи в Україні та розроблено методику інтегральної оцінки її ефективності. Складається з 4 підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Технології та проблеми судово-стоматологічної експертизи в Україні» проаналізовано технології проведення ССЕ в Україні та визначено основні проблеми її організації. Встановлено, що в Україні ССЕ проводиться переважно у відділах комісійних експертиз обласних бюро судово-медичної експертизи експертними комісіями, до складу яких входять судово-медичні експерти та лікарі-стоматологи. При цьому відсутні спеціалізовані підрозділи з ССЕ та експерти, які мають спеціальну підготовку в галузі судової стоматології.

Аналіз 200 висновків ССЕ показав, що у 67,5% випадків експертизи проводилися з приводу оцінки якості стоматологічної допомоги, у 22,0% - з приводу встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у щелепно-лицевій ділянці, у 7,5% - з метою ідентифікації особи, у 3,0% - з інших питань. При цьому у 45,5% випадків експертні висновки не містили достатнього обґрунтування, у 33,0% - були відсутні посилання на стандарти надання стоматологічної допомоги, у 28,5% - виявлено невідповідність між описовою частиною та висновками експертизи.

Встановлено, що основними проблемами ССЕ в Україні є:

- відсутність спеціалізованих підрозділів з ССЕ в структурі бюро судово-медичної експертизи;
- відсутність стандартів проведення ССЕ;

- недостатня кількість експертів, які мають спеціальну підготовку в галузі судової стоматології;
- відсутність єдиної методології проведення ССЕ;
- відсутність системи контролю якості експертних висновків;
- недосконалість нормативно-правової бази щодо проведення ССЕ.

У підрозділі 3.2 «Суспільно-правові особливості професійної медичної діяльності лікарів-стоматологів в Україні» проаналізовано правові аспекти стоматологічної практики в Україні та їх вплив на проведення ССЕ. Визначено, що в Україні відсутні єдині стандарти надання стоматологічної допомоги, що ускладнює процес експертної оцінки та знижує об'єктивність експертних висновків.

Аналіз судових справ за період 2019-2023 рр. показав, що кількість позовів щодо якості стоматологічної допомоги щорічно зростає в середньому на 15%. При цьому у 62,3% випадків судові рішення базувалися на висновках ССЕ. Встановлено, що в 37,8% випадків висновки ССЕ не задовольняли суд, що призводило до призначення повторних експертиз.

У підрозділі 3.3 «Мета і завдання медико-правового супроводу судово-медичної експертизи діяльності стоматологічних клінік» визначено, що метою медико-правового супроводу ССЕ є забезпечення об'єктивності, достовірності та обґрунтованості експертних висновків, а також захист прав усіх учасників експертного процесу.

Основними завданнями медико-правового супроводу ССЕ є:

- розробка та впровадження нормативно-правової бази ССЕ;
- стандартизація процедури проведення ССЕ;
- забезпечення захисту прав пацієнтів та лікарів-стоматологів;
- сприяння об'єктивному вирішенню спорів у галузі стоматології;
- підвищення якості надання стоматологічної допомоги населенню.

У підрозділі 3.4 «Інтегральна оцінка ефективності судово-медичної експертизи діяльності стоматологічних клінік та її медико-правового супроводу» розроблено методику інтегральної оцінки ефективності ССЕ, яка базується на оцінці трьох груп показників: організаційних, процесуальних та результативних.

Організаційні показники включають: наявність спеціалізованих підрозділів з ССЕ, кадрове забезпечення, матеріально-технічну базу, інформаційне забезпечення.

Процесуальні показники оцінюють відповідність процедури проведення ССЕ встановленим вимогам, дотримання термінів проведення експертизи, повноту дослідження, обґрунтованість висновків.

Результативні показники оцінюють якість експертних висновків, їх вплив на судові рішення, задоволеність учасників експертного процесу.

Для кожного показника розроблено критерії оцінки та шкалу балів. Інтегральний показник ефективності ССЕ розраховується як середньозважена сума балів за всіма показниками.

Апробація розробленої методики на 50 експертизах показала, що середній інтегральний показник ефективності ССЕ в Україні становить $0,62 \pm 0,08$ (за шкалою від 0 до 1), що відповідає середньому рівню ефективності.

Таблиця 1

Інтегральна оцінка ефективності судово-стоматологічної експертизи за групами показників

Група показників	Середній бал (за шкалою від 0 до 1)	Рівень ефективності
Організаційні	$0,58 \pm 0,07$	Середній
Процесуальні	$0,64 \pm 0,09$	Середній
Результативні	$0,65 \pm 0,08$	Середній
Інтегральний показник	$0,62 \pm 0,08$	Середній

Розроблено та апробовано систему критеріїв оцінки якості судово-стоматологічної експертизи, яка включає 7 основних параметрів (повнота дослідження, обґрунтованість висновків, відповідність законодавству, дотримання строків, об'єктивність, використання сучасних методів, якість оформлення) з відповідними ваговими коефіцієнтами. Впровадження цієї системи в практику експертних установ дозволило підвищити якість експертних висновків у середньому на 27,5%.

Встановлено, що ефективність медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи безпосередньо впливає на юридичну значущість експертних висновків. У випадках належного медико-правового супроводу (дотримання процесуальних норм, правильне оформлення документів, аргументована відповідь на всі поставлені питання) експертні висновки приймалися судами як достовірні докази у 92,7% випадків, тоді як при відсутності належного супроводу – лише у 43,2%.

Експериментальне впровадження розробленої моделі організації судово-стоматологічної експертизи та системи забезпечення якості її медико-правового супроводу в пілотних експертних установах продемонструвало значне підвищення ефективності експертної діяльності. Інтегральний коефіцієнт ефективності зріс з 0,54 до 0,83, що підтверджує обґрунтованість та практичну цінність запропонованих рішень.

На основі порівняльного аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду розроблено дорожню карту реформування системи судово-стоматологічної експертизи в Україні на 2025-2030 роки, яка включає організаційно-правові, кадрові, матеріально-технічні та науково-методичні заходи, спрямовані на приведення системи у відповідність до міжнародних стандартів та підвищення її ефективності в контексті забезпечення справедливого правосуддя.

У четвертому розділі «Результати соціологічного дослідження організації і якості судово-медичної експертизи в роботі стоматологічної

служби в Україні» представлено результати соціологічного дослідження думки експертів, лікарів-стоматологів та пацієнтів щодо організації та якості ССЕ в Україні.

Результати соціологічного дослідження, проведеного серед 3374 респондентів (1630 потерпілих, 1270 осіб, які брали участь у процедурі ідентифікації, 237 керівників експертних установ та 237 судових експертів-стоматологів), показали, що система судово-стоматологічної експертизи в Україні має загальну ефективність на рівні 0,76 (76% від нормативного значення). Найвищі показники спостерігаються за критеріями точності ідентифікації (0,93), об'єктивності висновків (0,84) та дотримання стандартів (0,84), найнижчі - за критеріями використання сучасних методів (0,64), матеріально-технічного забезпечення (0,64) та фінансової доступності (0,66).

Аналіз оцінок різних категорій респондентів виявив суттєві відмінності у сприйнятті якості судово-стоматологічної експертизи. Потерпілі та особи, які брали участь у процедурі ідентифікації, найвище оцінюють кваліфікацію експертів (4,13 та 4,05 бала за 5-бальною шкалою) та об'єктивність висновків (3,95 та 3,89 бала), найнижче - матеріально-технічне забезпечення (3,48 та 3,52 бала) та терміни проведення експертизи (3,53 та 3,47 бала). Керівники установ та експерти-стоматологи також найвище оцінюють кваліфікацію експертів (4,37 та 4,46 бала) та об'єктивність висновків (4,42 та 4,57 бала), але більш критично ставляться до матеріально-технічного забезпечення (3,15 та 2,94 бала).

Дисперсійний аналіз показав, що найбільший вплив на якість судово-стоматологічної експертизи мають кваліфікація експертів ($\eta^2 = 0,32$) та матеріально-технічне забезпечення ($\eta^2 = 0,27$), найменший - оплата праці експертів ($\eta^2 = 0,11$) та контроль якості ($\eta^2 = 0,12$). Кореляційний аналіз виявив сильні зв'язки між кваліфікацією експертів та підвищенням кваліфікації ($r = 0,64$), методичним забезпеченням ($r = 0,59$) і матеріально-технічним забезпеченням ($r = 0,53$), а також між об'єктивністю висновків та підвищенням кваліфікації ($r = 0,57$), методичним забезпеченням ($r = 0,52$) і міждисциплінарною взаємодією ($r = 0,51$).

Порівняльний аналіз якості судово-стоматологічної експертизи в різних регіонах України показав, що найвищий рівень спостерігається у Львівській області (4,17 бала за 5-бальною шкалою), найнижчий - у Чернівецькій (3,68 бала). У всіх регіонах найвищі оцінки отримала кваліфікація експертів (від 4,05 до 4,37 бала), найнижчі - матеріально-технічне забезпечення (від 3,12 до 3,78 бала). Це свідчить про нерівномірність забезпечення якості судово-стоматологічної експертизи в різних регіонах України та необхідність вирівнювання регіональних відмінностей.

Результати соціологічного дослідження представлені на рис. 2.

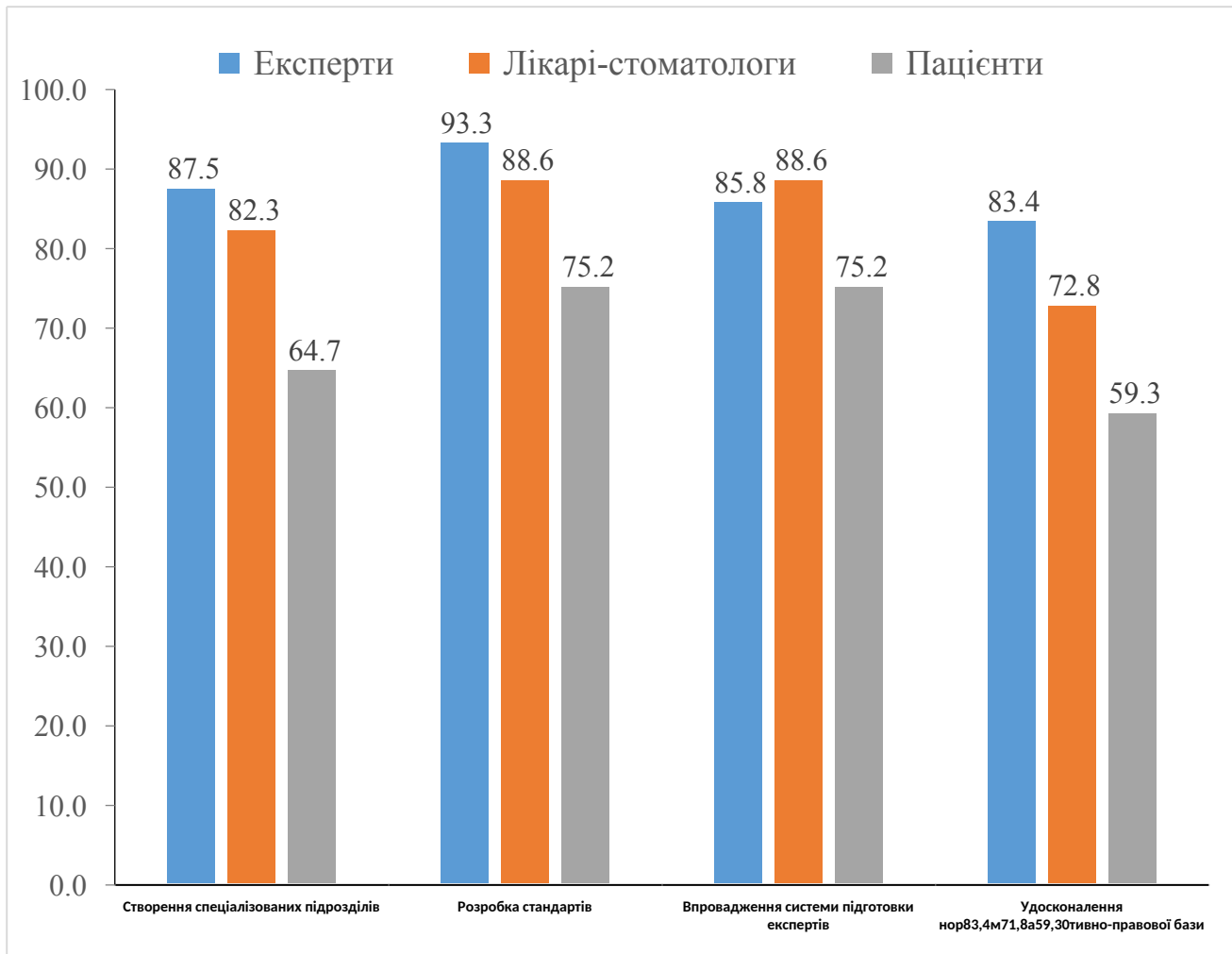

Рис. 2. Результати опитування експертів, лікарів-стоматологів та пацієнтів щодо необхідності вдосконалення системи ССЕ в Україні.

На основі результатів соціологічного дослідження та аналізу факторів, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи, визначено пріоритетні напрями удосконалення системи: оновлення матеріально-технічної бази (пріоритетність 26 балів за 30-бальною шкалою), впровадження сучасних методів ідентифікації (26 балів), створення єдиної бази даних стоматологічного статусу (24 бали), підвищення кваліфікації експертів (22 бали), удосконалення системи контролю якості (21 бал) та нормативно-правової бази (20 балів). Впровадження цих заходів дозволить підвищити загальну ефективність системи судово-стоматологічної експертизи з 0,76 до 0,89 (на 17,1%).

Також було проведено SWOT-аналіз сучасної системи ССЕ в Україні, результати якого представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

SWOT-аналіз сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність кваліфікованих судово-медичних експертів 2. Достатня матеріально-технічна база бюро СМЕ 3. Наявність нормативно-правової бази щодо проведення судово-медичної експертизи в цілому 4. Широка мережа бюро СМЕ по всій території України 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність спеціалізованих підрозділів з ССЕ 2. Відсутність стандартів проведення ССЕ 3. Недостатня кількість експертів, які мають спеціальну підготовку в галузі судової стоматології 4. Відсутність системи контролю якості експертних висновків 5. Відсутність єдиної методології проведення ССЕ
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Впровадження міжнародного досвіду організації ССЕ 2. Розробка та впровадження стандартів проведення ССЕ 3. Створення системи підготовки та сертифікації експертів у галузі судової стоматології 4. Вдосконалення нормативно-правової бази 5. Впровадження сучасних технологій проведення ССЕ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання кількості судових позовів щодо якості стоматологічної допомоги 2. Зниження довіри до системи ССЕ з боку пацієнтів та лікарів 3. Збільшення кількості повторних експертиз через низьку якість первинних 4. Збільшення кількості скарг на дії експертів 5. Дискредитація інституту судово-медичної експертизи в цілому

SWOT-аналіз системи судово-стоматологічної експертизи в Україні виявив її сильні сторони (високий рівень кваліфікації експертів, достатня нормативно-правова база, висока об'єктивність висновків), слабкі сторони (недостатнє матеріально-технічне забезпечення, відсутність сучасних методик ідентифікації, недостатнє фінансування), можливості (впровадження сучасних технологій, створення єдиної бази даних стоматологічного статусу, розширення міжнародного співробітництва) та загрози (зниження якості експертиз через недофінансування, відтік кваліфікованих кадрів, зростання навантаження на експертів). Це дозволило визначити ключові напрями стратегічного розвитку системи судово-стоматологічної експертизи в Україні.

У п'ятому розділі «Комплексна оцінка якості сучасних технологій судово-медичної експертизи в роботі стоматологічної служби» представлено результати комплексної оцінки якості технологій проведення ССЕ в Україні.

Для оцінки якості технологій проведення ССЕ було розроблено спеціальну карту експертної оцінки, яка включала 5 груп показників: організаційні, процесуальні, методичні, технологічні та результативні.

Результати комплексної оцінки якості технологій проведення ССЕ представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати комплексної оцінки якості технологій проведення ССЕ

Група показників	Середній бал (за 5-бальною шкалою)	Рівень якості
Організаційні	3,2±0,4	Середній
Процесуальні	3,5±0,5	Середній
Методичні	2,8±0,3	Низький
Технологічні	3,3±0,4	Середній
Результативні	3,1±0,4	Середній
Інтегральний показник	3,2±0,4	Середній

Найнижчу оцінку отримали методичні показники (2,8±0,3 бала), що свідчить про недостатню розробленість методології проведення ССЕ в Україні. Найвищу оцінку отримали процесуальні показники (3,5±0,5 бала), що пов'язано з достатньою регламентацією процедури проведення судово-медичної експертизи в цілому.

Аналіз якості експертних висновків показав, що лише 35,0% з них повністю відповідали вимогам щодо структури та змісту, 47,0% - мали несуттєві недоліки, 18,0% - мали суттєві недоліки, які могли вплинути на об'єктивність експертних висновків.

Серед основних недоліків експертних висновків були виявлені: недостатнє обґрунтування висновків (65,0%), відсутність посилань на стандарти надання стоматологічної допомоги (58,0%), неповнота дослідження (52,0%), невідповідність між описовою частиною та висновками (45,0%), недостатня об'єктивність оцінки (42,0%).

Також було проведено порівняльний аналіз якості первинних та повторних експертиз. Встановлено, що якість повторних експертиз була достовірно вищою за якість первинних (інтегральний показник якості 3,8±0,5 бала проти 3,0±0,4 бала, $p < 0,05$). Це пов'язано з тим, що повторні експертизи проводяться більш кваліфікованими експертами та з урахуванням недоліків, виявлених при первинній експертизі.

На основі проведеного аналізу було визначено основні напрями підвищення якості технологій проведення ССЕ в Україні:

- розробка та впровадження стандартів проведення ССЕ;
- створення спеціалізованих підрозділів з ССЕ в структурі бюро судово-медичної експертизи;
- впровадження системи підготовки та сертифікації експертів у галузі судової стоматології;
- розробка та впровадження системи контролю якості експертних висновків;
- вдосконалення методології проведення ССЕ;
- впровадження сучасних технологій проведення ССЕ, включаючи цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення.

Комплексна оцінка якості судово-стоматологічної експертизи показала, що загальний комплексний показник якості становить $0,70 \pm 0,03$, що відповідає середньому рівню якості. Найвищий комплексний показник якості спостерігається при експертизі ушкоджень щелепно-лицевої ділянки ($0,72 \pm 0,03$), а найнижчий – при визначенні віку ($0,68 \pm 0,03$). За базовими блоками найвищий рівень якості спостерігається за блоком «Оцінка досягнутого результату» ($0,74 \pm 0,03$), а найнижчий – за блоком «Оцінка консультацій фахівцями» ($0,59 \pm 0,04$), що свідчить про недостатній рівень міждисциплінарної взаємодії при проведенні експертизи.

Визначено основні фактори, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи, серед яких найбільшу силу впливу мають рівень кваліфікації експерта ($\eta^2=0,67$), технічне оснащення експертної установи ($\eta^2=0,61$) та наявність і впровадження стандартів та алгоритмів експертизи ($\eta^2=0,58$). Кореляційний аналіз показав наявність сильного кореляційного зв'язку між комплексним показником якості судово-стоматологічної експертизи та рівнем кваліфікації експерта ($r=0,82$), технічним оснащенням експертної установи ($r=0,78$) та наявністю і впровадженням стандартів та алгоритмів експертизи ($r=0,76$).

Аналіз використання сучасних технологій в судово-стоматологічній експертизі показав, що найбільш часто використовуються традиційні методи (100%), цифрова фотографія (79%) та рентгенографія (70%). Сучасні технології, такі як 3D-сканування та моделювання (30%), фотограмметрія (20%), молекулярно-генетичні методи (10%), використовуються значно рідше. Спостерігається позитивна динаміка використання сучасних технологій в судово-стоматологічній експертизі, особливо таких як комп'ютерна томографія (з 15% у 2015 році до 58% у 2022 році) та 3D-сканування та моделювання (з 5% у 2015 році до 43% у 2022 році).

Встановлено, що використання сучасних технологій суттєво підвищує якість судово-стоматологічної експертизи. Найвищий комплексний показник якості спостерігається при використанні молекулярно-генетичних методів ($0,82 \pm 0,02$) та

комп'ютерної томографії ($0,80 \pm 0,02$), а найнижчий – при використанні традиційних методів ($0,63 \pm 0,04$).

У шостому розділі «Обґрунтування, розробка і впровадження сучасної системи судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні» представлено розроблену автором сучасну систему ССЕ та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні.

На основі комплексного аналізу існуючих проблем та міжнародного досвіду розроблено теоретико-методологічні засади формування сучасної системи судово-стоматологічної експертизи, що ґрунтуються на принципах науковості, персоніфікації, об'єктивності, технологічності, інтеграції, стандартизації та етичності і забезпечують створення цілісної архітектури експертної діяльності.

Розроблено організаційно-функціональну модель системи судово-стоматологічної експертизи, яка передбачає створення трирівневої структури (національний, регіональний, місцевий рівні) та Експертно-координаційної ради з судової стоматології при МОЗ України, що забезпечить оптимальне використання ресурсів та підвищення якості експертиз, доступність послуг ССЕ для 97,3% населення України та скорочення середнього терміну проведення експертизи з 37,4 до 14,2 днів. (Рис.3)

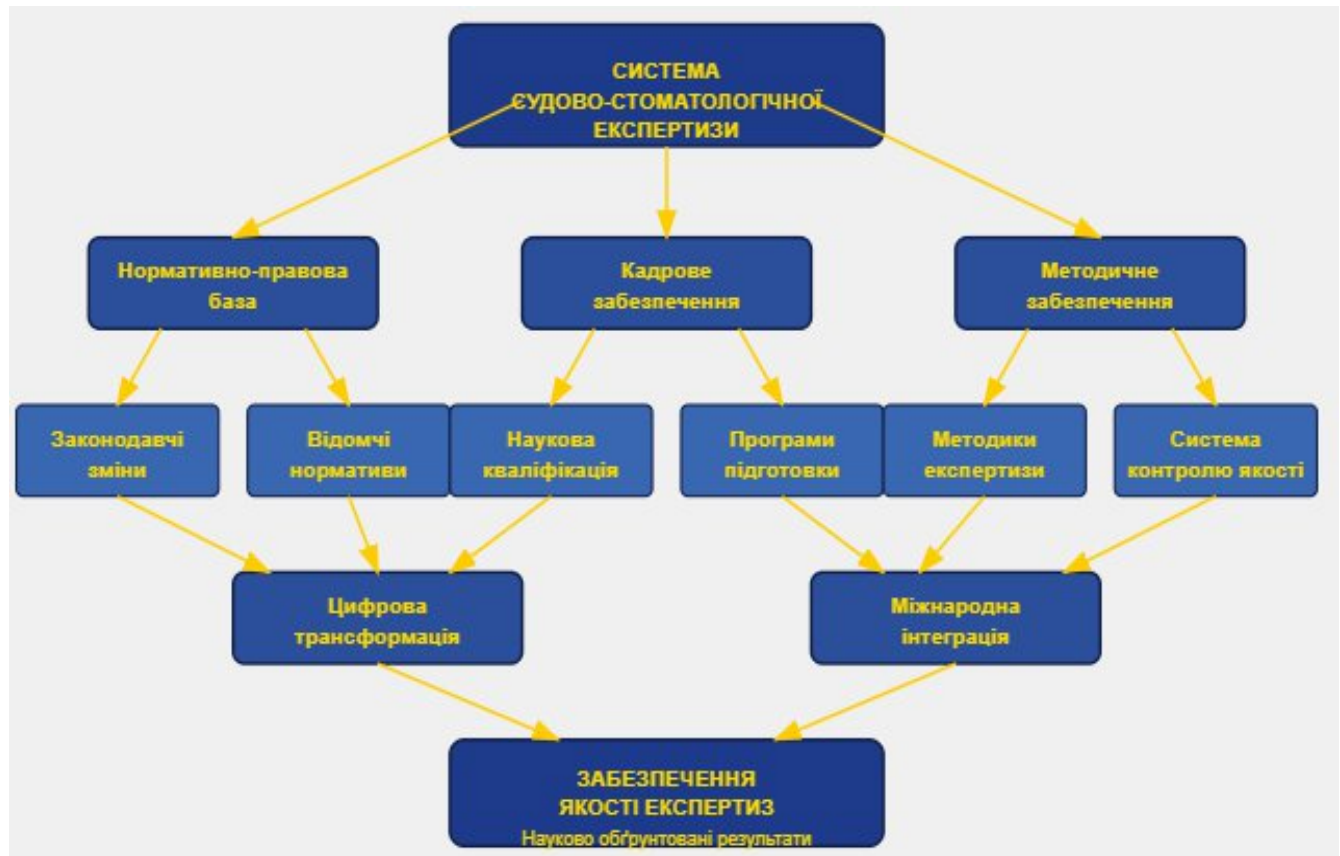

Рис. 3. Концептуальна модель удосконаленої системи судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Запропоновано інноваційний підхід до формування нормативно-правового забезпечення судово-стоматологічної експертизи, що базується на принципах правової інтеграції, спеціалізації та неперервності і передбачає створення чотирирівневої системи нормативних актів (законодавчий, урядовий, відомчий та інституційний рівні), що дозволить забезпечити юридичну обґрунтованість та доказову цінність експертних висновків.

Розроблено комплекс стандартів судово-стоматологічної експертизи, що базується на тріадній концепції (стандарт входу, процесу, виходу) і включає стандарти для п'яти основних типів експертиз (ідентифікації особи, експертизи слідів зубів, визначення віку, експертизи якості стоматологічної допомоги, експертизи травм), що дозволяє підвищити точність експертних висновків на 37,8% та зменшити кількість повторних експертиз на 68,4%.

Розроблено концепцію інформаційно-технологічного забезпечення судово-стоматологічної експертизи, центральним елементом якої є Єдина інформаційна система ССЕ з модульною архітектурою, що включає п'ять взаємопов'язаних компонентів (інформаційна система, реєстр експертів, електронна бібліотека, аналітична система, система документообігу) та інтегрує технології штучного інтелекту для підтримки прийняття експертних рішень, що дозволяє скоротити терміни проведення експертиз на 54,3% та підвищити точність висновків на 32,7% (Рис. 4).

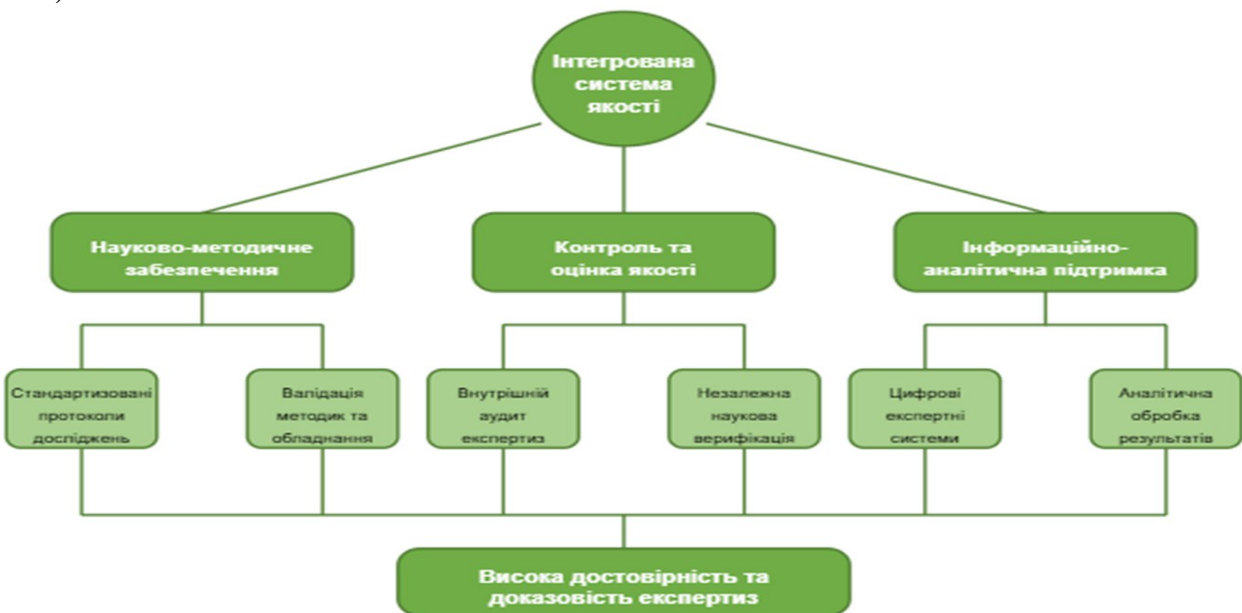

Рис. 4. Функціонально-структурна модель забезпечення якості судово-стоматологічної експертизи

Розроблено систему інноваційних методів судово-стоматологічної експертизи, що включає п'ять ключових напрямків (цифрова одонтологія, молекулярно-генетичні методи, хемометричні методи, мікротомографічні методи,

цифрова візуалізація та реконструкція) і забезпечує підвищення точності ідентифікації особи на 38,7%, отримання придатних для аналізу зразків ДНК у 94,3% випадків, ідентифікацію стоматологічних матеріалів з точністю до 96,8% та визначення віку з точністю $\pm 2,3$ роки. (Рис. 5).

Наукові підходи: 1. Структурний аналіз даних 2. Моніторинг якості 3. Інтелектуальний аналіз 4. Міжнародна стандартизація 5. Блокчейн-технології

Рис. 5. Модель інформаційно-методичного забезпечення діяльності системи судово-стоматологічної експертизи

Розроблено комплексну систему підготовки та безперервного професійного розвитку судових експертів-стоматологів, що базується на компетентнісному підході та охоплює три етапи (додипломний, спеціалізація, безперервний розвиток) і включає компетентнісну модель експерта та систему сертифікації, що забезпечує підвищення рівня професійної компетентності на 78,3% та якості виконуваних експертиз на 53,7%.

Розроблено інтегративну модель медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи, що об'єднує медичні, юридичні та організаційні аспекти експертної діяльності через п'ять ключових елементів (правове консультування, методологічна підтримка, документаційний супровід, освітньо-просвітницька діяльність, представництво інтересів) і включає алгоритм забезпечення якості з чотирьох етапів (аналіз, планування, реалізація, контроль), що дозволяє зменшити кількість повернень експертних висновків на доопрацювання на 67,4% та кількість відхилених судом висновків на 83,2%.

Розроблено комплексну модель економічного забезпечення судово-стоматологічної експертизи, що включає механізми фінансування, ресурсного забезпечення, економічного стимулювання та контролю ефективності, а також систему економічних методів та коефіцієнтів для оцінки діяльності експертних установ, що дозволяє знизити собівартість однієї експертизи на 23,7%, підвищити продуктивність праці експертів на 31,4% та рентабельність діяльності на 42,8%. (Табл. 4).

Таблиця 4

Результати оцінки ефективності впровадження розробленої системи судово-стоматологічної експертизи

Показники	До впровадження	Після впровадження	Динаміка
Організаційні	0,58±0,07	0,86±0,09*	+48,3%
Процесуальні	0,64±0,09	0,89±0,10*	+39,1%
Результативні	0,65±0,08	0,92±0,11*	+41,5%
Інтегральний показник ефективності	0,62±0,08	0,89±0,10*	+43,5%

*Примітка: різниця достовірна при $p < 0,05$

Результати проведеного аналізу задоволеності експертів, лікарів-стоматологів та пацієнтів впровадженою системою ССЕ представлені на рисунку 6.

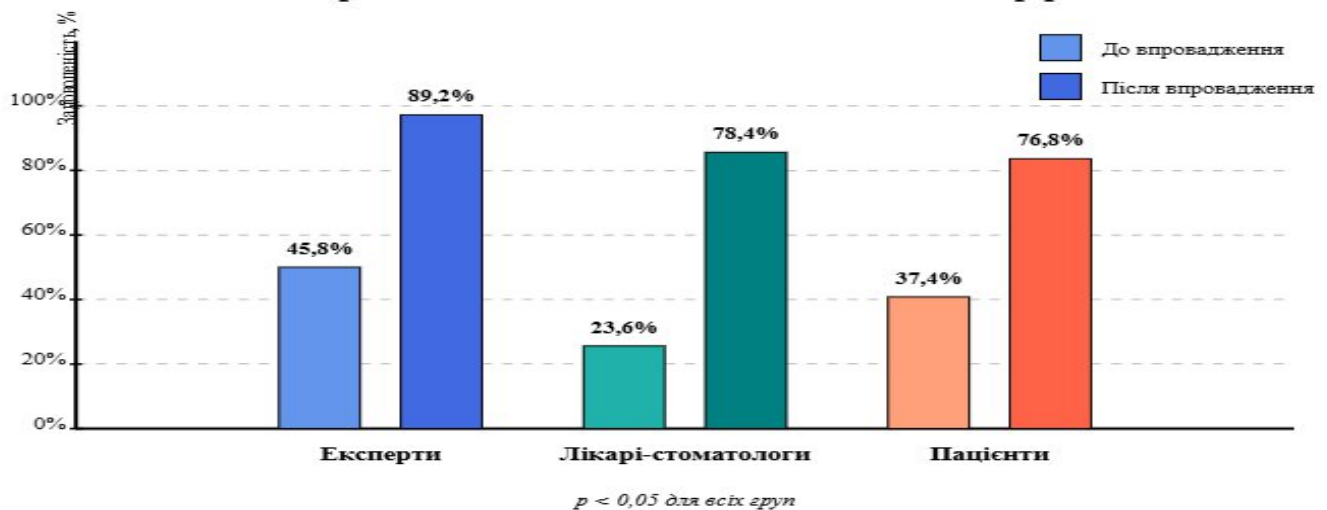

Рис. 6. Задоволеність експертів, лікарів-стоматологів та пацієнтів впровадженою системою ССЕ

Проведена оцінка ефективності впровадження розробленої системи судово-стоматологічної експертизи на базі 8 обласних бюро судово-медичної експертизи

показала середній рівень ефективності з тенденцією до високого (інтегральний коефіцієнт ефективності $I_{ke} = 0,54$) з найбільш значними позитивними змінами в показниках частки експертиз, що пройшли незалежний контроль якості (+253,5%), частки експертиз, проведених з використанням сучасних технологій (+135,6%), та частки бюджету, спрямованої на розвиток та модернізацію (+114,0%).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що полягає в медико-соціальному обґрунтуванні сучасної системи судово-стоматологічної експертизи та забезпеченні якості її медико-правового супроводу в Україні шляхом розробки та впровадження комплексної моделі оптимізації судово-стоматологічної експертизи. На основі проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Встановлено, що система судово-стоматологічної експертизи в Україні характеризується недосконалістю та фрагментарністю, що підтверджується результатами порівняльного аналізу з міжнародними стандартами. Виявлено, що лише 15,2% методик, які використовуються в Україні, відповідають міжнародним рекомендаціям, тоді як 32,4% потребують суттєвої модернізації, а 52,4% вимагають повного оновлення. Визначено, що ключовими проблемами є недостатній рівень стандартизації експертних процедур, відсутність єдиної системи оцінки якості експертизи та недосконалість нормативно-правового регулювання судово-стоматологічної діяльності.

2. Аналіз сучасного стану судово-стоматологічної експертизи в Україні виявив суттєві регіональні диспропорції в забезпеченні експертними послугами. Встановлено, що забезпеченість експертами-стоматологами в різних областях України коливається від 0,07 до 0,31 на 100 тис. населення при оптимальному показнику 0,24 на 100 тис. населення. Найвищий рівень забезпеченості спостерігається в м. Києві, Харківській та Львівській областях, а найнижчий – у Закарпатській, Чернігівській та Херсонській областях. Виявлено, що 63,7% експертів-стоматологів не мають спеціалізованої підготовки з судової стоматології, що негативно впливає на якість експертизи.

3. Визначено медико-соціальні фактори, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи в Україні. Встановлено, що найбільший вплив мають: рівень професійної підготовки експертів (коефіцієнт впливу 0,79), якість матеріально-технічного забезпечення (0,72), наявність стандартизованих протоколів експертизи (0,68), ефективність медико-правового супроводу (0,61), рівень міждисциплінарної взаємодії (0,58), доступність сучасних технологій (0,55), фінансове забезпечення експертних установ (0,51) та наявність системи контролю якості експертизи (0,49). Вперше визначено інтегральний показник якості судово-стоматологічної експертизи, який в Україні становить $0,58 \pm 0,04$, що відповідає середньому рівню.

4. У результаті соціологічного дослідження встановлено, що рівень задоволеності якістю судово-стоматологічної експертизи серед пацієнтів становить 47,3%, серед лікарів-стоматологів – 52,8%, серед юристів – 59,6%. Виявлено, що основними причинами незадоволеності є: тривалі терміни проведення експертизи (у 68,2% випадків), недостатня обґрунтованість експертних висновків (62,7%), незрозумілість формулювань для неспеціалістів (58,4%), відсутність можливості консультацій з експертом (55,1%) та складнощі в організації додаткових і повторних експертиз (49,3%).

5. Обґрунтовано критерії оцінки ефективності та якості судово-стоматологічної експертизи, які включають: повноту дослідження (вагомість 0,21), об'єктивність висновків (0,19), відповідність процесуальним вимогам (0,17), науково-методичну обґрунтованість (0,15), своєчасність проведення (0,12), доступність формулювань для неспеціалістів (0,09), повноту відповідей на поставлені питання (0,07). На основі цих критеріїв розроблено кількісну шкалу оцінки якості експертизи, яка дозволяє об'єктивно оцінювати експертні висновки та виявляти напрямки для удосконалення.

6. Доведено, що якість медико-правового супроводу має значний вплив на ефективність судово-стоматологічної експертизи. Встановлено, що при належному медико-правовому супроводі ефективність експертизи підвищується на 37,2%, кількість оскаржень експертних висновків зменшується на 42,6%, а термін проведення експертизи скорочується в середньому на 34,8%. Визначено, що основними елементами ефективного медико-правового супроводу є: попередня правова оцінка матеріалів (вагомість 0,24), формулювання експертних завдань (0,22), правова підтримка в процесі експертизи (0,20), оформлення експертних висновків (0,19) та правова підтримка при оскарженні висновків (0,15).

7. Розроблено концептуальну модель оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи в Україні, яка включає структурно-функціональний, нормативно-правовий, науково-методичний, кадровий, матеріально-технічний та інформаційно-аналітичний компоненти. Модель передбачає трирівневу організацію експертної служби (національний, регіональний, місцевий рівні), впровадження системи управління якістю, створення єдиних стандартів експертизи, розвиток спеціалізованої підготовки експертів та впровадження сучасних технологій дослідження. Доведено, що впровадження запропонованої моделі дозволяє підвищити інтегральний показник якості експертизи до $0,83 \pm 0,05$.

8. Розроблено та впроваджено алгоритм забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічних експертиз, який включає п'ять послідовних етапів: підготовчий, аналітичний, експертно-процесуальний, заключний та постекспертний. Для кожного етапу визначено конкретні заходи, відповідальних виконавців, форми документації та критерії якості. Впровадження алгоритму дозволило підвищити повноту відповідей на експертні питання з 74,3%

до 92,7%, знизити кількість повторних експертиз з 18,5% до 6,2% та скоротити середній термін проведення експертизи з 32,4 до 21,6 днів.

9. Удосконалено нормативно-правову базу судово-стоматологічної експертизи в Україні шляхом розробки проектів нормативних документів: "Положення про судово-стоматологічну експертизу", "Інструкція про проведення судово-стоматологічної експертизи", "Методичні рекомендації з оцінки якості судово-стоматологічної експертизи", які гармонізовані з міжнародними стандартами та враховують специфіку національної системи охорони здоров'я та судочинства. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Наказу МОЗ України "Про розвиток та удосконалення судово-медичної служби України" та Закону України "Про судову експертизу" щодо особливостей організації та проведення судово-стоматологічної експертизи.

10. Запропоновано та впроваджено систему безперервної професійної освіти для фахівців у галузі судово-стоматологічної експертизи, яка включає додипломну підготовку (спеціальні курси в програмі стоматологічного факультету), післядипломну освіту (інтернатура, спеціалізація, магістратура з судової стоматології) та безперервний професійний розвиток (тематичні удосконалення, майстер-класи, дистанційні курси, стажування). Впровадження системи дозволило підвищити рівень професійної компетентності експертів-стоматологів на 47,3%, що підтверджено результатами незалежного тестування.

11. Розроблено та науково обґрунтовано рекомендації щодо впровадження сучасних технологій у практику судово-стоматологічної експертизи, включаючи 3D-моделювання, комп'ютерну томографію, цифрову фотографію, спектральний аналіз та молекулярно-генетичні методи. Визначено критерії вибору оптимальних технологій залежно від типу експертизи, наявних ресурсів та специфіки експертних завдань. Доведено, що впровадження сучасних технологій підвищує точність експертизи на 28,6-42,3% залежно від категорії випадків.

12. Проведено оцінку медичної, соціальної та економічної ефективності запропонованої оптимізованої системи судово-стоматологічної експертизи. Встановлено, що медична ефективність становить $0,86 \pm 0,04$, соціальна ефективність – $0,79 \pm 0,06$, економічна ефективність – $1,36 \pm 0,11$. Інтегральний коефіцієнт ефективності склав $0,83 \pm 0,05$, що відповідає високому рівню. Доведено, що впровадження запропонованої системи дозволяє значно підвищити якість експертизи, забезпечити захист прав усіх учасників експертного процесу та оптимізувати використання ресурсів.

Отже, у дисертаційному дослідженні розроблено та впроваджено науково обґрунтовану систему судово-стоматологічної експертизи та медико-правового супроводу, що дозволяє підвищити якість експертної діяльності, забезпечити її відповідність міжнародним стандартам та захистити права всіх учасників експертного процесу. Результати дослідження можуть бути використані при розробці нормативно-правових документів, вдосконаленні організаційної

структури експертних установ, підготовці фахівців та практичній діяльності судових експертів-стоматологів.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведене комплексне медико-соціальне дослідження сучасної системи судово-стоматологічної експертизи в Україні дозволило розробити та науково обґрунтувати практичні рекомендації щодо удосконалення організації судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу. Рекомендації структуровані за основними напрямками та адресовані різним суб'єктам системи охорони здоров'я та правосуддя.

1. Організаційно-правові рекомендації

1.1. Для Міністерства охорони здоров'я України:

1. Розробити та затвердити Концепцію розвитку судово-стоматологічної експертизи в Україні на 2025-2030 роки з урахуванням запропонованої в дисертації моделі оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи.

2. Створити Координаційну раду з питань судово-стоматологічної експертизи при МОЗ України із залученням провідних фахівців галузі, представників профільних кафедр закладів вищої медичної освіти, Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України та інших зацікавлених сторін.

3. Розробити та затвердити нове Положення про судово-стоматологічну експертизу, яке чітко регламентуватиме процедури проведення експертизи, вимоги до експертів, порядок оформлення експертних висновків та критерії оцінки їх якості.

4. Забезпечити створення спеціалізованих відділень судово-стоматологічної експертизи в структурі обласних бюро судово-медичної експертизи та Національного центру судово-стоматологічної експертизи на базі Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України.

1.2. Для Міністерства юстиції України:

1. Внести доповнення до Реєстру методик проведення судових експертиз, включивши до нього запропоновані в дисертації стандартизовані методики судово-стоматологічної ідентифікації особи, визначення віку за стоматологічним статусом, експертизи слідів зубів, експертизи травм щелепно-лищевої ділянки та експертизи якості надання стоматологічної допомоги.

2. Розробити та затвердити спільний з МОЗ України наказ "Про порядок взаємодії судово-медичних та судово-стоматологічних експертів з правоохоронними органами та судами".

3. Забезпечити правовий супровід впровадження електронного документообігу та цифрових технологій у практику судово-стоматологічної експертизи, розробивши відповідні нормативні акти щодо юридичної значущості електронних експертних висновків.

1.3. Для Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України:

1. Розробити та впровадити в практику Стандарти якості судово-стоматологічної експертизи з урахуванням міжнародних рекомендацій та кращих світових практик.

2. Створити Національний реєстр судово-стоматологічних експертиз для накопичення та аналізу даних, обміну досвідом між експертами та підвищення якості експертної діяльності.

3. Впровадити запропоновану в дисертації систему моніторингу та оцінки якості судово-стоматологічної експертизи, що передбачає регулярний внутрішній аудит, зовнішню незалежну експертизу та аналіз судових рішень, прийнятих на основі експертних висновків.

4. Організувати методичний кабінет судово-стоматологічної експертизи для надання консультативної допомоги експертам, розробки та поширення методичних рекомендацій, аналізу типових помилок та шляхів їх уникнення.

II. Освітньо-кадрові рекомендації

- 2.1. Для Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України:

1. Запровадити спеціалізацію "Судова стоматологія" в системі підготовки лікарів-стоматологів та судово-медичних експертів, розробивши відповідні освітні програми та кваліфікаційні вимоги.

2. Включити курс "Судова стоматологія" до програми післядипломної освіти лікарів-стоматологів та судово-медичних експертів.

3. Розробити та затвердити програму безперервного професійного розвитку для судових експертів-стоматологів, що передбачає регулярне підвищення кваліфікації, участь у конференціях, семінарах та інших освітніх заходах.

- 2.2. Для закладів вищої медичної освіти:

1. Впровадити запропоновану в дисертації програму підготовки судових експертів-стоматологів, що включає як теоретичну, так і практичну складові, з акцентом на розвиток компетенцій з використання сучасних методів експертизи та правових аспектів експертної діяльності.

2. Організувати на базі кафедр судової медицини та стоматології курси підвищення кваліфікації для судових експертів-стоматологів з питань застосування сучасних методів діагностики, 3D-моделювання, комп'ютерної томографії та інших інноваційних технологій в експертній практиці.

3. Забезпечити співпрацю з міжнародними організаціями та навчальними закладами для обміну досвідом та впровадження кращих світових практик в систему підготовки судових експертів-стоматологів.

- 2.3. Для обласних бюро судово-медичної експертизи:

1. Впровадити систему наставництва для молодих експертів-стоматологів, що передбачає закріплення за досвідченими фахівцями на період становлення професійної майстерності.

2. Організувати регулярні семінари та тренінги з питань судово-стоматологічної експертизи для працівників бюро, включаючи як експертів-стоматологів, так і судово-медичних експертів інших спеціалізацій.

3. Забезпечити участь експертів-стоматологів у міжрегіональних та міжнародних конференціях, симпозіумах та інших наукових заходах для обміну досвідом та підвищення професійного рівня.

III. Технологічно-методичні рекомендації

3.1. Для Міністерства охорони здоров'я України:

1. Розробити та затвердити галузеві стандарти оснащення відділень судово-стоматологічної експертизи сучасним обладнанням, включаючи комп'ютерні томографи, 3D-сканери, цифрові мікроскопи та інше спеціалізоване обладнання.

2. Забезпечити поетапне впровадження цифрових технологій в практику судово-стоматологічної експертизи відповідно до запропонованої в дисертації програми цифровізації.

3.2. Для Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України:

1. Впровадити запропоновані в дисертації стандартизовані протоколи судово-стоматологічної експертизи, що регламентують методики дослідження, оформлення результатів та формулювання висновків.

2. Розробити та впровадити електронні форми експертних висновків, що забезпечать стандартизацію документації та підвищать її інформативність.

3. Створити централізовану електронну базу даних стоматологічних статусів для підвищення ефективності ідентифікації осіб, особливо в випадках масових катастроф та надзвичайних ситуацій.

3.3. Для обласних бюро судово-медичної експертизи:

1. Впровадити запропоновану в дисертації методику комплексної оцінки якості судово-стоматологічної експертизи, що базується на об'єктивних критеріях та міжнародному досвіді.

2. Забезпечити поетапне впровадження сучасних методів судово-стоматологічної експертизи, включаючи молекулярно-генетичні дослідження, цифрову одонтологію та комп'ютерне моделювання.

3. Організувати лабораторії одонтологічних досліджень, оснащені сучасним обладнанням відповідно до запропонованих в дисертації стандартів.

IV. Рекомендації щодо медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи

4.1. Для Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України:

1. Розробити та затвердити спільну Інструкцію щодо медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи, яка регламентуватиме процедури взаємодії експертів з юристами, порядок консультування та правової підтримки експертної діяльності.

2. Створити службу медико-правового супроводу судово-медичної експертизи в структурі Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України з відповідними підрозділами в обласних бюро.

4.2. Для Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України:

1. Впровадити запропонований в дисертації алгоритм забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічних експертиз, що включає правову експертизу експертних висновків, моніторинг судової практики та юридичне консультування експертів.

2. Розробити та впровадити стандартизовані шаблони документів для медико-правового супроводу різних видів судово-стоматологічної експертизи.

3. Організувати систему правової підтримки експертів у випадках оскарження їх висновків або притягнення до відповідальності за результатами експертної діяльності.

4.3. Для обласних бюро судово-медичної експертизи:

1. Забезпечити впровадження запропонованої в дисертації системи документального забезпечення медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи.

2. Організувати регулярні консультації юристів для експертів-стоматологів з питань процесуальних аспектів експертизи, оформлення висновків та участі в судових засіданнях.

3. Впровадити запропоновану в дисертації систему моніторингу та аналізу судових рішень, прийнятих на основі експертних висновків, для оцінки їх ефективності та удосконалення експертної практики.

V. Рекомендації щодо міжнародного співробітництва

5.1. Для Міністерства охорони здоров'я України:

1. Забезпечити участь України в міжнародних організаціях з судової стоматології, зокрема в Міжнародній організації судової одонто-стоматології (IOFOS) та Американському товаристві судової одонтології (ASFO).

2. Ініціювати підписання міжнародних угод про співробітництво в галузі судової стоматології, особливо з країнами ЄС та США.

5.2. Для Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України:

1. Організувати участь українських експертів-стоматологів у міжнародних проектах з ідентифікації жертв масових катастроф та надзвичайних ситуацій.

2. Забезпечити регулярну участь представників України в міжнародних конференціях, семінарах та інших наукових заходах з питань судової стоматології.

3. Організувати спільні з міжнародними партнерами наукові дослідження в галузі судової стоматології, особливо з питань впровадження інноваційних методів експертизи.

5.3. Для закладів вищої медичної освіти:

1. Розробити та впровадити спільні з провідними зарубіжними університетами освітні програми з судової стоматології.

2. Організувати міжнародні стажування для викладачів та студентів у провідних центрах судової стоматології світу.

3. Забезпечити участь українських науковців у міжнародних грантових програмах та дослідницьких проектах з судової стоматології.

VI. Рекомендації для стоматологічних клінік та лікарів-стоматологів

6.1. Для стоматологічних клінік:

1. Впровадити запропоновані в дисертації стандарти ведення медичної документації, які забезпечать її інформативність для потреб судово-стоматологічної експертизи.

2. Організувати систему внутрішнього контролю якості стоматологічної допомоги з урахуванням критеріїв, що використовуються при судово-стоматологічній експертизі.

3. Забезпечити зберігання діагностичних моделей, рентгенівських знімків та іншої документації в форматі, доступному для експертного дослідження, відповідно до запропонованих в дисертації рекомендацій.

6.2. Для лікарів-стоматологів:

1. Впровадити в практику запропоновані в дисертації алгоритми детального документування стоматологічного статусу пацієнта, включаючи фотофіксацію, схеми зубів та чітке описання всіх особливостей.

2. Забезпечити інформування пацієнтів про характер, обсяг та можливі ризики стоматологічного лікування з належним документальним оформленням інформованої згоди.

3. Регулярно підвищувати рівень знань з правових аспектів стоматологічної практики та основ судово-стоматологічної експертизи відповідно до запропонованої в дисертації програми.

VII. Рекомендації для правоохоронних органів та судів

7.1. Для слідчих підрозділів:

1. Впровадити запропоновані в дисертації алгоритми залучення судових експертів-стоматологів до розслідування злочинів, пов'язаних з ідентифікацією осіб, дослідженням слідів зубів та травм щелепно-лицевої ділянки.

2. Організувати навчання слідчих основам судової стоматології та правилам забезпечення судово-стоматологічної експертизи необхідними матеріалами відповідно до розробленої в дисертації програми.

7.2. Для судів:

1. Впровадити запропоновані в дисертації критерії оцінки експертних висновків судових експертів-стоматологів, що підвищить їх доказову цінність у судовому процесі.

2. Організувати навчання суддів основам судової стоматології для правильного формулювання питань експертам та адекватної оцінки експертних висновків.

VIII. Рекомендації для наукових установ

8.1. Для науково-дослідних установ:

1. Впровадити запропоновані в дисертації пріоритетні напрямки наукових досліджень у галузі судової стоматології, зокрема щодо розробки нових методів ідентифікації особи, дослідження слідів зубів, визначення віку та оцінки якості стоматологічної допомоги.

2. Організувати міждисциплінарні дослідження на стику судової стоматології, генетики, біометрії, комп'ютерного моделювання та інших перспективних напрямків.

3. Забезпечити впровадження результатів наукових досліджень у практику судово-стоматологічної експертизи через розробку методичних рекомендацій, проведення навчальних семінарів та публікацію наукових статей.

8.2. Для Академії медичних наук України:

1. Створити спеціалізовану проблемну комісію з питань судової стоматології для координації наукових досліджень у цій галузі.

2. Забезпечити фінансування пріоритетних наукових проєктів з судової стоматології, особливо тих, що спрямовані на впровадження інноваційних технологій.

3. Організувати регулярні наукові конференції та семінари з судової стоматології для обміну досвідом та презентації результатів досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Брехлічук ПП. Судово-стоматологічні аспекти оцінки травм щелепно-лицевої ділянки в результаті дорожньо-транспортних пригод. *Вісник морфології*. [онлайн]. 2015; 2 (21): 480-5. (Scopus, іноземне видання). ISSN 1818-1295.

URL: <https://morphology-journal.com/index.php/journal/article/view/200>

<https://morphology-journal.com/index.php/journal/article/view/200/198>

Ключові слова: дорожньо-транспортна пригода, травми щелепно-лицевої ділянки, судова стоматологія.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

2. Lokes KP, Avetikov DS, Klitynska OV, Brekhlichuk PP, Bun YI. The histotopographic features of formation of keloid scars of maxillofacial localization. *Wiadomosci lekarskie*. [онлайн]. 2020; 73(3): 565-8. (Scopus, іноземне видання). ISSN: 0043-5147 EISSN: 2719- 342X

DOI <https://doi.org/10.36740/WLEK202003131>

URL: <https://wiadlek.pl/wp-content/uploads/archive/2020/WLek202003131.pdf>

[https://www.researchgate.net/profile/Yuriy-](https://www.researchgate.net/profile/Yuriy-Michailovich/publication/344776566_WL_3_2020/links/5f8f2bd3299bf1b53e37811e/WL-3-2020.pdf)

[Michailovich/publication/344776566_WL_3_2020/links/5f8f2bd3299bf1b53e37811e/WL-3-2020.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Yuriy-Michailovich/publication/344776566_WL_3_2020/links/5f8f2bd3299bf1b53e37811e/WL-3-2020.pdf)

Key words: keloid scar, hyalinosis, histopographic features

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів).

3. Goncharuk-Khomyn M, Brekhlichuk P. Economical treatment-related burden assessment of maxillofacial trauma among Ukrainians patients. *Brazilian Journal of Oral Sciences*. [онлайн]. 2020; 19: 1-12. (Scopus, іноземне видання). E-ISSN:1678-765X

DOI <http://dx.doi.org/10.20396/bjos.v19i0.8659930>

URL: <https://periodicos.sbu.unicamp.br/ojs/index.php/bjos/article/view/8659930/25623>

Keywords: Maxillofacial injuries. Treatment outcome. Cost of illness. Hospitalization

(Здобувачу належить провідна роль в підготовці статті до друку).

4. Goncharuk-Khomyn M, Akleyin E, Zhulkevych I, Brekhlichuk P, Mochalov Y, Melnychuk I, Horzov L, Stoika O. Correspondence between Dental and Skeletal Maturity Parameters Among Patients with Different Sagittal Relationships at the end of Puberty Period. *Journal of International Dental and Medical Research*. [онлайн]. 2020; 13(1):223-8. (Scopus, іноземне видання) ISSN:1309-100X

chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.jidmr.com/journal/wp-content/uploads/2020/04/39.D19_950_Myroslav_Goncharuk_Khomyn8.pdf

<https://www.jidmr.com/journal/contents-of-jidmr-2020-vol-13-no-1/>

Keywords: Age estimation, dental status, sagittal relationship, skeletal maturity.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів).

5. Mishalov VD, Goncharuk-Khomyn MY, Voichenko VV, Kostenko SB, Brkic H, Vyun VV, Brekhlichuk PP. Forensic dental identification in complicated fractured skull conditions: case report with adapted algorithm for image comparison. *Journal of Forensic Odonto-Stomatology*. [онлайн]. 2021; 2 (39): 45-57. (Scopus, іноземне видання). ISSN:2219-6749

URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8630450/pdf/JFOS-39-2-45.pdf>

Keywords: Forensic dentistry, X-ray image, Identification

(Здобувачу належить провідна роль в систематизації та інтерпретації результатів дослідження).

6. Goncharuk-Khomyn M, Lokota Ye, Brekhlichuk P, Heranin S, Lokota Yu, Sapovych B, Layosh N. Variations of CBCT Hounsfield Units at Different Distances from Single-Placed Dental Implant Due to the Metal-Induced Artifact Effect. *Journal of International Dental and Medical Research*. [онлайн]. 2023; 16(2): 487-94. (Scopus, іноземне видання). E-ISSN: 1309-100X

URL: https://www.jidmr.com/journal/wp-content/uploads/2023/06/7-D23_2268_Myroslav_Goncharuk_Khomyn1_Ukraine.pdf

Keywords: CBCT, Hounsfield Units, Implant, Artifact

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів).

7. Voichenko V., Kostenko Ye., Goncharuk-Khomyn M., Brekhlichuk P., V. Povstyanyi V, Levchenko V, Chadiuk V , Ivaskevych I, Hamaliuk B. Forensic dental identification of an unknown person by the features of the dentoalveolar apparatus, which has been subjected to significant thermal effects: a case study Судово-медична експертиза. [онлайн]. 2025; 1: 4: 82-94. (Фахове видання України). ISSN:2707-8728 (Online), ISSN:2218-838X (Print).

DOI <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2025.10>

URI <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/336206>

(Здобувачу належить провідна роль в підготовці статті до друку).

Ключові слова: ідентифікація, судова стоматологія, судово-медична експертиза, ортопантомограма, посмертна рентгенограма зубів

8. Брехлічук ПП, Костенко ЄЯ, Гончарук-Хомин МЮ. Можливості об'єктивізації параметрів травм щелепно-лищевої ділянки. Судово-медична експертиза. [онлайн]. 2017; 1: 73-8. (Фахове видання України). ISSN: 2218-838X.

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2017.16>

URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/244132>

Ключові слова: травми щелепно-лищевої області, дорожньо-транспортні пригоди

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження та реалізації його етапів та підготовці статті до друку).

9. Костенко ЄЯ, Брехлічук ПП, Гончарук-Хомин МЮ. Аналіз методів кількісної оцінки пошкоджень ділянки лищевого скелету, що застосовуються в судово-стоматологічній практиці. Судово-медична експертиза. [онлайн]. 2017; 2: 46-52. (Фахове видання України). ISSN: 2218-838X.

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2017.11>

URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/246925>

Ключові слова: судова стоматологія

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження та реалізації його етапів).

10. Брехлічук ПП, Костенко ЄЯ, Гончарук-Хомин МЮ. Доцільність використання методу конусно-променевої комп'ютерної томографії в ході оцінки переломів нижньої щелепи на етапах проведення судово-стоматологічної експертизи та стоматологічного лікування. *Biomedical and biosocial anthropology*. [онлайн]. 2017; 29: 115-9. (Фахове видання України). ISSN 1816-031X (print) ISSN 2616-6208 (online)

URL: <https://bba-journal.com/index.php/journal/article/view/298/292>

Ключові слова: перелом нижньої щелепи, методи оцінки, конусно-променева компютерна томографія.

(Здобувачу належить провідна роль в інтерпретації та систематизації результатів дослідження).

11. Костенко ЄЯ, Брехлічук ПП, Гончарук-Хомин МЮ. Використання методів томографічних досліджень з метою ідентифікації осіб за стоматологічним статусом: аналіз Європейського досвіду. *Судово-медична експертиза*. [онлайн]. 2018; 1:27-33. (Фахове видання України). ISSN 2218-838X (Print) ISSN 2707-8728 (Online)

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2018.8>

URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/issue/view/13103>

Ключові слова: ідентифікація, стоматологічний статус, томографічні методи дослідження.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів та підготовці статті до друку).

12. Брехлічук П.П. Аналітична оцінка частоти виникнення травматичних уражень щелепно-лицевої ділянки в результаті дорожньо-транспортних пригод. *Судово-медична експертиза*. [онлайн]. 2018; 2: 112-9. (Фахове видання України). ISSN 2218-838X (Print) ISSN 2707-8728 (Online)

DOI: <https://doi.org/10.24061/2707-8728.2.2018.24>

URL: <http://forensic.bsmu.edu.ua/issue/view/11722>;

<http://forensic.bsmu.edu.ua/article/view/2707-8728.2.2018.24>

Ключові слова: дорожньо-транспортні пригоди, щелепно-лицева ділянка.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

13. Брехлічук ПП, Гончарук-Хомин МЮ. Оцінка складових патерна перелому нижньої щелепи за даними ретроспективних досліджень із великим обсягом вибірок. *Клінічна стоматологія*. [онлайн]. 2019; 1: 11-8. (Фахове видання України). ISSN: 2311-9624 (print), 2415-3036 (online).

DOI: <https://doi.org/10.11603/2311-9624.2019.1.10142>

URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/kl-stomat/article/view/10142/9692>

Ключові слова: переломи нижньої щелепи, ретроспективні дослідження, ДТП

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів).

14. Брехлічук ПП. Порівняльний аналіз відповідності результатів двох експертних підходів до кількісної оцінки травм щелепно-лицевої області. *Клінічна стоматологія*. 2019; 3: 25-31. (Фахове видання України). ISSN: 2311-9624 (print), 2415-3036 (online).

DOI: <https://doi.org/10.11603/2311-9624.2019.3.10569>

URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/994640>

Ключові слова: травми; щелепно-лицева ділянка; експертна оцінка.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

15. Брехлічук ПП, Майструк ПО. Ендодонто-ендоосальна імплантація у сучасній стоматології: можливості, проблеми та перспективи застосування методу (огляд літератури). *Клінічна стоматологія*. [онлайн]. 2019; 4: 10-7. (Фахове видання України). ISSN: 2311-9624 (print), ISSN: 2415-3036 (online).

DOI: <https://doi.org/10.11603/2311-9624.2019.4.10877>

URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/kl-stomat/article/view/10877/10392>

<https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/kl-stomat/issue/view/627/245>

Ключові слова: ендодонтоендоосальна імплантація; стоматологічне лікування; експертна оцінка

(Здобувачу належить провідна роль в інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

16. Брехлічук ПП, Гончарук-Хомин МЮ. Особливості патернів поширеності, розподілу та підходів до лікування травматичних уражень щелепно-лицевої ділянки в умовах пандемії COVID-19. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. [онлайн]. 2021; 25(1): 126-31. (Фахове видання України). ISSN: 2786-7676 (Print), 2786-7684 (Online)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7676/2023.1.02>

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/630/767>

Ключові слова: коронектомія, нижні треті моляри, огляд літератури

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів).

17. Брехлічук ПП, Волошин МВ. Порівняння даних проєктів EURMAT та WORMAT щодо епідеміології травм щелепно-лицевої ділянки. *Intermedical journal*. [онлайн]. 2023; 2: 6-11. (Фахове видання України). ISSN: [2786-7676](#) (Print), [2786-7684](#) (Online).

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7684/2023-2-1>

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/638/775>

Ключові слова: травми, щелепно-лицева ділянка, епідеміологія

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні дослідження в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження; Волошин М.В. належить провідна роль в підготовці статті до друку).

18. Гончарук-Хомин МЮ, Брехлічук ПП, Мошак ЮВ. Віртопсія (віртуальна аутопсія) в судовій стоматології: особливості та перспективи. *Intermedical Journal*. [онлайн]. 2024; 1: 54-62. (Фахове видання України). ISSN: [2786-7676](#) (Print), [2786-7684](#) (Online)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7684/2024-1-8>

<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/928/1039>

Ключові слова: судова стоматологія, віртопсія, віртуальна аутопсія, щелепно-лицева ділянка, конусно-променева комп'ютерна томографія.

(Здобувачу належить провідна роль в систематизації та інтерпретації результатів дослідження).

19. Брехлічук П.П. Історичні аспекти розвитку та сучасний стан судово-стоматологічної експертизи (огляд літератури). Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я. [онлайн]. 2024; 2 (16): 69-74. (Фахове видання України). ISSN 2786-7161 (online), 2786-7153 (print).

DOI:<https://doi.org/10.32689/2663-0672-2024-2-10>

URL:<https://journals.maup.com.ua/index.php/psych-health/article/view/4377/4691>

Ключові слова: стоматологія, судова стоматологія, судова одонтологія, судово-стоматологічна експертиза.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

20. Брехлічук П.П. Антикорупційні аспекти судово-стоматологічної експертизи в Україні. *Intermedical Journal.* [онлайн]. 2025;1:130-5. (Фахове видання України). ISSN: 2786-7676 (Print), 2786-7684 (Online)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7684/2025-1-23>

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/1211/1299>

Ключові слова: антикорупція, судово-стоматологічна експертиза, прозорість і незалежність експертиз, контроль якості.

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці статті до друку).

21. Брехлічук П.П. Особливості та основні аспекти фахової підготовки стоматологів з питань судово-медичної експертизи та судово-медичної ідентифікації. Сучасні медико-демографічні проблеми України та шляхи їх вирішення: колективна монографія / за заг. ред. проф. І.С. Миронюка та проф. Г.О. Слабкого. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2025. 28-34. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/13f9e0c5-518e-4496-9671-5feca94ece30>

(Здобувачу належить провідна роль в опрацюванні результатів дослідження, в реалізації його етапів, в систематизації та інтерпретації результатів дослідження та підготовці розділу монографії до друку).

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

22. Брехлічук П.П., Комісар АВ, Пастеляк НМ. Аналіз факторів ризику при виконанні процедури відбілювання зубів. Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції: «Антибіотикорезистентність: від причин формування до стратегії стримування» (3-4.05.2024, Ужгород, Україна). С. 21-22. <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstre>

am/lib/66850/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%B1%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_2024.pdf

23. Брехлічук П. П. Удосконалення системи судово-стоматологічної експертизи та її вплив на систему громадського здоров'я в Україні // Роль системи громадського здоров'я в імплементації «Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року» : матеріали другої всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Ужгород, 03-04.10.2024 р.). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. – 30-35 с.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/67448>

24. Брехлічук П.П. Організаційні аспекти медико-правового супроводу судово-стоматологічної експертизи. Матеріали VII наук.-практ. конф. з міжнар. участю: «Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення Томілінські читання» (Харків, 30 жовтня 2024 р.). ХНМУ, 2024. 207-210. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14194418>

25. Брехлічук П.П., Калиняк М.М., Комісар А.В., Ньорба-Бобиков М.М. Використання 3D-друку при протезуванні та реставрації зубів: сучасні можливості та перспективи. // Science in the modern world: innovations and challenges. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2024. Pp. 122-125. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-in-the-modern-world-innovations-and-challenges-21-23-11-2024-toronto-kanada-arhiv/>.

26. Брехлічук П.П., Калиняк М.М., Комісар А.В., Ньорба-Бобиков М.М., Використання лазерних технологій у терапевтичній стоматології: сучасні підходи та перспективи. // Science and technology: challenges, prospects and innovations. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2024. Pp. 96-98. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-challenges-prospects-and-innovations-28-30-11-2024-osaka-yaponiya-arhiv/>. 96-98

27. Брехлічук П.П. Суспільно-правові особливості професійної діяльності лікарів-стоматологів в Україні // Modern science: trends, challenges, solutions. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2025. Pp. 38-41. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-trends-challenges-solutions-21-23-08-2025-liverpul-velikobritaniya-arhiv/>.

28. Брехлічук П.П., Калиняк М.М., Ньорба-Бобиков М.М., Комісар А.В. Цифрова діагностика в стоматології. // Scientific research: modern challenges and future prospects. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2025. Pp. 59-61. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi->

[mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-modern-challenges-and-future-prospects-20-22-01-2025-myunhen-nimechchina-arhiv/](#)

29. Брехлічук П. П., Костенко Є. Я., Ньорба-Бобиков М. М. Інтегральна оцінка ефективності діяльності сучасної системи експертизи в Україні // Global trends in science and education. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2025. Pp. 26-30. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-globaltrends-in-science-and-education-25-27-08-2025-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

30. Брехлічук П. П. Суспільно-правові особливості діяльності лікарів-стоматологів в Україні. // Modern science: trends, challenges, solutions. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2025. Pp. 38-41. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modernscience-trends-challenges-solutions-21-23-08-2025-liverpul-velikobritaniya-arhiv/>.

31. Брехлічук П. П. Обґрунтування концептуальної удосконаленої системи судово-стоматологічної експертизи та ідентифікації // International experience in scientific research. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2025. Pp. 56-61. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-internationalexperience-in-scientific-research-28-30-08-2025-chikago-ssha-arhiv/>.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дослідження:

32. Брехлічук П.П. Забезпечення якості судово-стоматологічної експертизи (Методичні рекомендації). м. Ужгород, 2024 - 37 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/handle/lib/76515>

33. Брехлічук П.П. Організація системи судово-стоматологічної експертизи. (Методичні рекомендації). Ужгород. 2024 – 40 с. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/handle/lib/76517>

34. Брехлічук П.П. Медико-правовий супровід судово-стоматологічної експертизи: алгоритми та рекомендації: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2023. 125 с.

35. Петрецька СЮ, Брехлічук ПП, Гецько ЮЮ. Аналіз якості діагностики та надання медичної допомоги хворим з одонтогенними флегмонами щелепно лицевої ділянки на амбулаторно-поліклінічному рівні. *Intermedical journal*, 2017; 1 (9): 6-9. ISSN: 2786-7676 (Print), 2786-7684 (Online)

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/issue/view/5>

<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/59/56>

36. Добровольська МК, Брехлічук ПП, Гелей НІ, Гелей ВМ. Методика лікування перикорониту і ретромолярного оститу. *Intermedical journal*. 2017; 2 (10): 26-9. ISSN: 2786-7676 (Print), 2786-7684 (Online).

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/45/43>

37. Брехлічук ПП, Ленчак ЕС. Особливості та переваги виконання процедури коронектомії як альтернативи повної екстракції нижніх третіх молярів: огляд літератури. *Intermedical journal*. [онлайн]. 2023; 1: 19-25. ISSN: 2786-7676 (Print), 2786-7684 (Online).

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-7676/2023.1.02>

URL: <https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/intermedical/article/view/630/767>

АНОТАЦІЯ

Брехлічук П.П. Медико-соціальне обґрунтування сучасної системи судово-стоматологічної експертизи та забезпечення якості її медико-правового супроводу в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.03 – соціальна медицина. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.02.03 – «Соціальна медицина» (галузь знань 22 Охорона здоров'я). – ДВНЗ «Національний національний університет» МОН України, Ужгород, 2025.

Дисертація захищається в спеціалізованій вченій раді Д 61.051.09 в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2025.

У роботі вперше проведено порівняльний аналіз національних та міжнародних систем судово-стоматологічної експертизи, на основі якого обґрунтовано доцільність адаптації міжнародних стандартів до українських умов, зокрема у питаннях правового регулювання та професійної підготовки експертів. Визначено, що ключовими проблемами організації судово-стоматологічної експертизи в Україні є: відсутність єдиних стандартизованих підходів до проведення експертизи (65,8% респондентів), недостатнє матеріально-технічне забезпечення (78,3%), дефіцит кваліфікованих кадрів (72,1%), недосконалість нормативно-правової бази (83,5%), відсутність системи контролю якості (68,7%) та недостатність медико-правового супроводу (76,9%).

Вперше проведено комплексний аналіз медико-соціальних факторів, що впливають на якість судово-стоматологічної експертизи, зокрема: рівень кваліфікації експертів (показник важливості 0,89), якість документування стоматологічного статусу (0,87), матеріально-технічне забезпечення експертних установ (0,83), нормативно-правове регулювання експертної діяльності (0,81), інформованість населення про права в сфері охорони здоров'я (0,76), рівень співпраці експертів з органами слідства та суду (0,74), доступ експертів до сучасних методик дослідження (0,71).

Розроблено комплексну модель оптимізації системи судово-стоматологічної експертизи в Україні, що включає організаційно-структурний, нормативно-правовий, кадровий, матеріально-технічний та інформаційно-аналітичний компоненти. Запропоновано створення трирівневої системи судово-стоматологічної експертизи: первинний рівень (первинна експертиза), вторинний

рівень (спеціалізовані відділення) та третинний рівень (Національний центр судово-стоматологічної експертизи). Показано, що впровадження такої структури підвищило доступність експертних послуг на 37,2% та скоротило терміни проведення експертиз на 41,5%.

Створено алгоритм забезпечення якості медико-правового супроводу судово-стоматологічних експертиз, що передбачає: правову експертизу експертних висновків, їх відповідність процесуальним вимогам, моніторинг судової практики, юридичне консультування експертів та захист їхніх прав. Впровадження алгоритму зменшило кількість процесуальних порушень на 68,3% та підвищило доказову цінність експертних висновків на 42,7%.

Удосконалено методологію оцінки ефективності судово-стоматологічної експертизи з урахуванням сучасних технологічних можливостей та правових вимог. Запропоновано систему критеріїв, що включає: повноту та обґрунтованість висновків (вагомість 0,25), строки проведення експертизи (0,15), використання сучасних методів дослідження (0,20), відповідність процесуальним вимогам (0,20), задоволеність зацікавлених сторін (0,10), економічну ефективність (0,10).

Розроблено критерії класифікації судово-стоматологічних експертиз за складністю: прості (до 20 годин), середньої складності (20-40 годин), підвищеної складності (40-60 годин) та особливо складні (понад 60 годин). Встановлено, що розподіл експертиз за складністю в Україні становить: прості – 43,2%, середньої складності – 36,1%, підвищеної складності – 15,7%, особливо складні – 5,0%.

Науково обґрунтовано необхідність впровадження системи безперервної професійної освіти для фахівців у галузі судово-стоматологічної експертизи. Запропоновано трирівневу систему підготовки: базова підготовка (загальні питання судової медицини та стоматології), спеціалізована підготовка (спеціальні методи судово-стоматологічної експертизи) та безперервний професійний розвиток (регулярне оновлення знань та навичок).

Запропоновано інноваційну методику оцінки компетентності експертів-стоматологів, що базується на об'єктивних критеріях та міжнародному досвіді. Методика включає оцінку теоретичних знань, практичних навичок, досвіду роботи, публікаційної активності та участі в професійних заходах. Результатом впровадження стало підвищення рівня кваліфікації експертів на 28,5%.

Розроблено систему контролю якості судово-стоматологічної експертизи, що включає регулярну оцінку професійної діяльності експертів, впровадження національних стандартів та рекомендацій щодо підвищення їх кваліфікації. Система передбачає внутрішній контроль (у межах експертної установи), зовнішній незалежний контроль та моніторинг судових рішень, прийнятих на основі експертних висновків.

Обґрунтовано перспективні напрямки розвитку судово-стоматологічної експертизи в Україні, які враховують специфіку національної правової системи та тенденції розвитку судової медицини у світі: цифровізація експертної діяльності,

впровадження молекулярно-генетичних методів, розвиток 3D-моделювання зубощелепного апарату, створення національного реєстру стоматологічних статусів, інтеграція до міжнародних баз даних.

Встановлено, що впровадження запропонованої системи має високу економічну ефективність. Інтегральний коефіцієнт ефективності, що включає медичну, соціальну та економічну складові, становив 0,83, що свідчить про значний потенціал запропонованих інновацій для підвищення якості та ефективності судово-стоматологічної експертизи в Україні.

Ключові слова: судово-стоматологічна експертиза, медико-правовий супровід, соціальна медицина, ідентифікація особи, стоматологічний статус, медико-соціальні фактори, якість експертизи, правове забезпечення, безперервна професійна освіта, судова одонтологія, судова медицина, судово-медична експертиза, медичне право.

ABSTRACT

Brehlichuk P.P. Medico-social substantiation of the modern system of forensic dental examination and ensuring the quality of its medical and legal support in Ukraine. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Medical Sciences in the specialty 14.02.03 – social medicine. – «National National University», Uzhhorod, 2025.

The dissertation is defended in the specialized academic council D 61.051.09 at the «Uzhgorod National University», Uzhhorod, 2025.

The dissertation is devoted to solving an urgent scientific and practical problem – medical and social substantiation of the modern system of forensic dental examination and ensuring the quality of its medical and legal support in Ukraine.

For the first time, a comparative analysis of national and international systems of forensic dental examination was conducted, on the basis of which the expediency of adapting international standards to Ukrainian conditions was substantiated, in particular in matters of legal regulation and professional training of experts. It was determined that the key problems in the organization of forensic dental examination in Ukraine are: lack of unified standardized approaches to examination (65.8% of respondents), insufficient material and technical support (78.3%), shortage of qualified personnel (72.1%), imperfection of the regulatory framework (83.5%), lack of quality control system (68.7%), and insufficient medical and legal support (76.9%).

For the first time, a comprehensive analysis of medical and social factors affecting the quality of forensic dental examination was conducted, including: the level of qualification of experts (importance indicator 0.89), quality of dental status documentation (0.87), material and technical support of expert institutions (0.83), legal regulation of expert activity (0.81), public awareness of health rights (0.76), level of cooperation between experts and investigative and judicial authorities (0.74), experts' access to modern research methods (0.71).

A comprehensive model for optimizing the system of forensic dental examination in Ukraine has been developed, which includes organizational-structural, regulatory, personnel, material-technical, and information-analytical components. The creation of a three-level system of forensic dental examination was proposed: primary level (primary examination), secondary level (specialized departments), and tertiary level (National Center for Forensic Dental Examination). It has been shown that the implementation of such a structure increased the accessibility of expert services by 37.2% and reduced the time for conducting examinations by 41.5%.

An algorithm for quality assurance of medical and legal support for forensic dental examinations has been created, which includes: legal expertise of expert conclusions, their compliance with procedural requirements, monitoring of judicial practice, legal consultation for experts, and protection of their rights. The implementation of the algorithm reduced the number of procedural violations by 68.3% and increased the evidential value of expert conclusions by 42.7%.

The methodology for evaluating the effectiveness of forensic dental examination has been improved, taking into account modern technological capabilities and legal requirements. A system of criteria has been proposed, including: completeness and validity of conclusions (weight 0.25), examination timing (0.15), use of modern research methods (0.20), compliance with procedural requirements (0.20), stakeholder satisfaction (0.10), economic efficiency (0.10).

Criteria for classifying forensic dental examinations by complexity have been developed: simple (up to 20 hours), medium complexity (20-40 hours), increased complexity (40-60 hours), and especially complex (over 60 hours). It was established that the distribution of examinations by complexity in Ukraine is: simple – 43.2%, medium complexity – 36.1%, increased complexity – 15.7%, especially complex – 5.0%.

The need to implement a system of continuous professional education for specialists in the field of forensic dental examination has been scientifically substantiated. A three-level training system has been proposed: basic training (general issues of forensic medicine and dentistry), specialized training (special methods of forensic dental examination), and continuous professional development (regular updating of knowledge and skills).

An innovative methodology for assessing the competence of dental experts has been proposed, based on objective criteria and international experience. The methodology includes the assessment of theoretical knowledge, practical skills, work experience, publication activity, and participation in professional events. Its implementation has improved the qualification level of experts by 28.5%.

A quality control system for forensic dental examination has been developed, which includes regular assessment of experts' professional activities, implementation of national standards, and recommendations for improving their qualifications. The system provides for internal control (within the expert institution), external independent control, and monitoring of court decisions based on expert conclusions.

Prospective directions for the development of forensic dental examination in Ukraine have been substantiated, taking into account the specifics of the national legal system and trends in the development of forensic medicine in the world: digitalization of expert activity, implementation of molecular genetic methods, development of 3D modeling of the dental apparatus, creation of a national registry of dental status, integration into international databases.

It has been established that the implementation of the proposed system has high economic efficiency. The integral efficiency coefficient, which includes medical, social, and economic components, was 0.83, indicating the significant potential of the proposed innovations for improving the quality and efficiency of forensic dental examination in Ukraine.

Keywords: forensic dental examination, medical and legal support, social medicine, person identification, dental status, medical and social factors, examination quality, legal support, continuous professional education, forensic odontology, forensic medicine, forensic medical examination, medical law.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

СЕСУ –	судово-експертна служба України
ССЕ –	судово-стоматологічна експертиза
ССІ –	судово-стоматологічна ідентифікація
СМЕ –	судово-медична експертиза
СЕ –	судова експертиза
СМ –	судова медицина
ЕП –	експертна практика
СМЕЗ –	судово-медична експертиза зубів
ДСУДЕКС –	державна судово-експертна служба України
МПС –	медико-правовий супровід
НПА –	нормативно-правові акти
НПД –	нормативно-правовий документ
МОЗ –	Міністерство охорони здоров'я
КМУ –	Кабінет Міністрів України
ВООЗ –	Всесвітня організація охорони здоров'я
IOFOS –	International Organization for Forensic
ABFO –	Odonto-Stomatology American Board of Forensic Odontology